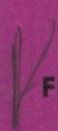

Innhold:

 FINANSPOLITIKKENS
FRAMTID

LANGTIDSPROGRAMMET

KONFERANSE OM
ETTERUTDANNING

LEDEROPPLÆRING

LONDONS ROLLE SOM
INTERNASJONALT
VERDIPAPIRMARKED

KONJUNKTURBAROMETER

SOSIALØKONOMEN

Hva slags ressurskrevende aktivitet skal vi ha? Hvem skal ha ansvaret og beslutningsmyndigheten når det gjelder disposisjon av resursene? Hvorledes skal resultatet fordeles? — Det er disse fundamentale spørsmål hele finanspolitikken bør dreie seg om, hevder professor Trygve Haavelmo i artikkelen «Finanspolitikkenes framtid».

Hovedsaken blir i dag ofte nesten borte i et virvar av argumenter om finanspolitikken direkte og indirekte virkemidler. Finanspolitikk og -debatt er blitt så komplisert og forvirrende at vanlige mennesker ikke makter å følge med.

I artikkelen rettes alvorlige ankenål mot den finanspolitikk som har vært ført de siste 20 år, men den inneholder også refleksjoner om mulige reformer.

Langtidsprogrammet blir behandlet i en artikkel av ekspedisjonssjef Bjørn Larsen. Ekspedisjonssjef Larsen kommer her inn på det arbeidet som ligger bak et dokument som langtidsprogrammet. Videre en kort gjennomgang av de enkelte næringer med endel personlige anførsler.

Oppgangen i det britiske næringsliv er emnet for en artikkel av Mr. J. H. R. Pringle fra «The Banker» i London. Mr. Pringle gir en framstilling av de viktigste begivenheter i britisk næringsliv de siste måneder sett på bakgrunn av de tiltak som ble satt i verk høsten 1964 for å bedre den britiske betalingsbalanse og pundets stilling.

The Lord Ritchie of Dundee, Chairman of London Stock Exchange, gir i sin artikkel om «Londons rolle som internasjonalt verdipapirmarked» et innblikk i et av verdens viktigste verdipapirmarkeder — konsentrert omkring London-børsen. Artikkelen behandler også London-børsens forretningsmetoder og de tiltak som er satt i verk for å skape tillit mellom låntaker og långiver.

Ellers bringer vi i dette nummer en ny oversikt over memoranda fra Sosialøkonomisk Institutt — Universitetet i Oslo, noen refleksjoner omkring lederopplæring, referat fra rundebordskonferansen i Sosialøkonomisk Samfunn om etterutdanningsproblemer, konjunkturbarometer foruten småplukk fra diverse kanter.

SEKRETÆR/ FØRSTESekretær I HANDELS- DEPARTEMENTET

I Departementet for handel og skipsfart, Avdelingen for utenrikshandel, er ledig stilling som sekretær I/førstesekretær etter kvalifikasjoner for sosialøkonom, siviløkonom eller annen kandidat med høyere utdanning. Gode kunnskaper i engelsk er ønskelig. Arbeidsområdet er mellomfolkelige økonomiske saker.

Begynnerlønnen for sekretær I er f. t. kr. 21 250,— + indekstillegg kr. 670,—, topplønn etter 6 år kr. 25 650,— + indekstillegg kr. 750,—.

Begynnerlønnen for førstesekretær er f. t. kr. 25 500,— + indekstillegg kr. 730,—, topplønn etter 8 år kr. 29 750,— + indekstillegg kr. 810,—.

Lovfestet pensjonsordning med pensjonsinnskudd 6 pst. Det gis særskilt godtgjørelse til sekretær og førstesekretær for pålagt overtidsarbeid.

Søkere må opplyse om de behersker begge målformer. Den som ansettes må levere tilfredsstillende legeattest. Søknader med bekreftede attestavskrifter sendes til Departementet for handel og skipsfart, Handelsavdelingen, Fr. Nansens pl. 4, postboks 8113, Oslo-Dep, Oslo 1, innen 15. juni 1965.

Stillingen ble kunngjort i Norsk lysningsblad og i dagspressen i annen halvdel av mai.

Ansvarlige redaktører:

Tore Lindholt
Bjørnulf Sandberg

Redaksjonssekretær:

Arne Faye

Studentredaktør:

Age R. Sørsveen

Redaksjonsutvalg:

Konsulent Dag Bjørnland
Underdirektør Paal Bog
Byråsjef Erik Botheim
and.oecon. Even S. Engelstad
Konsulent Johan Frøland
Kontorsjef Eskild Jensen
Konsulent Per Polden
Cand. oecon. Jon Rikvold
Cand. oecon. Kjell Storvik
Cand. oecon. Bjørn Tryggeset

INNHold

rygge Haavelmo:	
inanspolitikkens framtid	2
Bjørn Larsen:	
angtidsprogrammet	
1966—69	8
ord Ritchie of Dundee:	
ondons rolle som interna-	
jonalalt verdipapirmarked.	15
R. H. Pringle:	
ppgangen i det britiske	
æringsliv — og fremtiden	17
undebordskonferanse i	
osialøkonomisk Samfunn	
m etterutdannelsesproble-	
mer	21
ederopplæring	23
onjunkturbarom. 4. omsl.s.	

O S I A L Ø K O N O M E N

Utgitt av

Sosialøkonomisk Samfunn.

Utkommer med 10 nummer
pr. år og sendes gratis til
foreningens medlemmer.

Adresse: Frederiksgt. 3, Oslo 1

Abonnementspris kr. 30,—
pr. år. Enkeltnummer kr. 3,—.

I et valgår

Det er valg i år, og det har i en ikke liten utstrekning avisenes spalter båret preg av i den siste tid. Mye synes å tyde på at vi går en valgkamp i møte som vil bli hardere, mer ubarmhjertig og mer usaklig enn vi har sett på lenge.

Arbeiderpartiet feirer i år 30-årsjubileum som regjeringsparti, og det er naturlig at dette blir markert på behørig måte, spesielt når det er valgår.

Ennvidere har vi også minnet 25-årsdagen for okkupasjonen av Norge, og i disse dager feirer vi 20-årsdagen for frigjøringen. Det er også naturlig at man minnes disse begivenhetene.

Men tross alt er det valg i år, et nytt Storting, — og derved en regjering som skal styre vårt land i fire år fremover, en regjering som vil få store og viktige saker å behandle og problemer å løse. Folkepensjonssaken skal behandles, distriktsproblemene trenger på og venter på løsning, boligbehovet er fremdeles stort, og mange andre problemer må tas opp til vurdering. Det er både populære og upopulære saker som velgerne venter å høre de politiske partiers standpunkt til.

Har vi så fått en klargjøring av de forskjellige partiers syn på de enkelte konkrete saker? Har vi fått høre noe mer enn at «forholdene må legges til rette for...»? Svaret må stort sett bli et nei.

Regjeringspartiet har i det alt vesentlige konsentrert sin oppmerksomhet om «de harde, tunge tredveåra». Ingen kan nå ha unngått å høre om ugildhetsloven, at forsvarsminister Quisling ville ha Arbeiderpartiet forbudt, etc. På den annen side har den borgerlige opposisjon konsentrert sin oppmerksomhet om 9. april, og vært sterkt opptatt av å kunne påvise skylden hos regjeringen og regjeringspartiet.

Det er klart at det er viktig å gi folket kjennskap til de historiske begivenheter. På den annen side: Vi skal velge en regjering som skal lede landet i årene 1966—69, ikke 1930—34 eller 1935—39. Med de tendenser en kan spore i dagens aviser er vi redd for at vi ikke vil få en debatt som svarer til det saken egentlig gjelder.

Et spesielt punkt må — etter vår mening — vies oppmerksomhet. Med de uttalelser en har fått fra lederne for de borgerlige partier er tydeligvis realiteten at en har to regjeringsalternativer, idet en står overfor en felles borgerlig front. Da den borgerlige front består av fire forskjellige partier, med tildels motstridende synspunkter, må det være en hovedsak å klarlegge hvordan denne koalisjon stiller seg til de forskjellige saker.

Det må være fullstendig klart at det saken gjelder er at folket skal velge sine stortingsrepresentanter — og derved sin regjering — for en ny fireårsperiode, og det skal skje på grunnlag av det syn de forskjellige partier — eller koalisjoner — har. Og det er det vi må få et klart svar på i de månedene som kommer. Heri ligger politikernes ansvar.

Finanspolitikken framtid¹

AV PROFESSOR DR. PHILOS TRYGVE HAAVELMO

Trygve Haavelmo:

Cand. oecon. 1933. Forskningsassistent ved Universitetets sosialøkonomiske institutt 1933—38, lærer i statistikk, Aarhus Universitet 1938—39, Rockefellerstipendiat, USA 1940—42, statistiker, Nortraship, New York 1942—44, handelssekretær ved Den norske Ambassade, Washington 1944—46, forskningsstipendiat, Cowles Commission, Chicago 1946—47, byråsjef i Finansdepartementet og Handelsdepartementet 1947—48. Dr. philos. i 1946 på avhandlingen «The Probability Approach in Econometrics». Professor i sosialøkonomi ved Universitetet i Oslo siden 1948.

1. Innledning.

Finansdebatten i Norge ligger kanskje faglig sett på et høyere nivå enn i de fleste andre land. Likevel er det ikke til å komme fra at en ofte har følelsen av å høre på en velbrukt gram-mofonplate når en lytter til denne debatt. Med dette mener jeg ikke å si at det er kjedelig at de samme postene går igjen i budsjettet fra år til år og at diskusjonen om disse må bli preget av gjentak. Tautrekkingen om de enkelte postene er en reell debatt om allokering av ressurser og fordeling av resultatet, og denne er alltid interessant. Og her er det ikke bare naturlig, men helt i sin orden, at det er delvis dype meningsforskjeller. Det er derfor en har debatt om disse ting. Det som representerer den kjedelige gramfonplate er det delvis forvirrende og delvis irrelevante prinsipp-snakk.

Det er særlig på det generelle plan at representantene snakker forbi hverandre, ved å øse av et arsenal av terminologi fra den generelle økonomiske diskusjon i landet. Noen generaliserer med større eller mindre rett fra sin egen private økonomiske virksomhet og snakker om økonomisering og effektivisering for å spare staten for utgifter, dvs. spare skatter. Noen snakker om skatter bare som et middel til å regulere den privatdisponible inntekt i landet og oppfatter visst annerledes tenkende nær-

mest som fiksjonsøkonomer. Noen snakker om oppsparing i motsetning til skatter, andre snakker om skatter for å fremme sparing og vekst. Noen snakker om å øke skattene for å hindre inflasjon, andre om å minske skattene i samme øyemed, osv. Selve det opprinnelige hovedspørsmål om offentlig disponering av ressurser blir nesten borte i et virvar av argumenter om finanspolitikken direkte og indirekte virkninger. Spørsmål om å fordele byrdene ved den offentlige virksomhet blir rotet sammen med en generell inntektsutjæmningspolitikk. Spørsmål om prioritetsrekkefølgen av større investeringsprosjekter blir rotet sammen med utjæmningsiltak for visse grupper i samfunnet.

Det jeg her har sagt får foreløpig stå som en subjektiv vurderingsdom som jeg og mange andre føler er riktig på basis av de erfaringer vi har hatt som passive tilhørere og som lesere av finansteori og finanspolitisk litteratur fra inn- og utland. Jeg skal senere komme tilbake på en mer utførlig måte til de hovedankemål som jeg mener kan reises mot finanspolitikken slik den har artet seg i de siste 20 år. Men først er det naturlig å ta et lite tilbakeblikk for å se hvordan vi er kommet opp i det uføret som jeg har antydnet.

2. «Functional finance»: et kamuflasjemiddel.

Det hele går tilbake til den såkalte Keyneske revolusjon og til den såkalte radikalisering av finanspolitikken som en dermed satte

¹ Foredrag i Sosialøkonomisk Samfunn 26. januar 1965. (Lite bearbejdet manuskript).

i gang. Ikke noen betegnelse kunne være mer misvisende enn å kalle denne endring i tenkemåte for en revolusjon hvis en i dette ordet legger noen politisk mening. Litt knapt uttrykt kan en summere opp det som skjedde på omtrent følgende måte:

Markedsøkonomien hadde knirket lenge og i 1929—30 begynte det virkelig å knake i sammenføyningene. Tvilen om systemets fortreffelighet begynte kanskje først hos de grupper som hadde en direkte praktisk interesse i saken, men etter hvert kunne heller ikke gapet mellom liv og lære neglisjeres av de som har økonomi som profesjon. Bekymringene for samfunnets økonomiske framtid gjorde seg gjeldende i to forskjellige leirer.

I den ene leiren var det sosialøkonomene som så at modellen ble mindre og mindre realistisk og den ideologien den representerte mindre og mindre trygg når det gjaldt økonomisk stabilitet i samfunnet. Men man skuet her inn i et ukjent territorium og det virker som om økonomene nesten ble redd sin egen skygge så snart de begynte å leke med tanker om reform, både på det teoretiske og på det praktiske plan.

I den andre leiren var det de herskende og styrende politiske grupper som begynte å bli redd for at almuen ikke ville finne seg i den gamle oppskriften stort lenger. Det ble åpenbart at en ikke kunne vente å beholde folks tillit når det gjaldt en samfunnsordning som kunne frambringe arbeidsløshet på 20—30 prosent av de arbeidsføre.

Noe måtte forandres og her var det at selve redningen for markedsøkonomien kom i form av idéene om at det måtte være penge- og finanspolitikken og disse saker alene som hadde vært feilaktige og som måtte endres. Det ville ta lang tid å regne opp all den samfunnsøkonomiske elendighet som angivelig ene og alene skyldtes dum og gal politikk på disse tradisjonelt offentlige områder for økonomisk styringsaktivitet. Men redningsmulighetene for det gamle system var jo her åpenbare: Det var den offentlige sektor som hadde vist uforstand i sin penge- og finanspolitikk istedenfor å bruke disse midler for å legge forholdene til rette for en fri markedsøkonomi. Det var bare denne side ved saken som var feilaktig, basert på uforstand og ukorrekt økonomisk teori. Når vi ser på saken fra i dag, er det som skjedde ganske bemerkelsesverdig. Det var likesom ikke spørsmål i det hele tatt om det kunne være andre ting som kunne trenge en fornyelse enn akkurat penge- og finanspolitikken, og all den økonomisk-politiske uforstand som fortiden ble beskyldt for, ble knyttet nettopp til disse områder for økonomisk politikk.

Selve nøkkelen til forståelse av alt som var skjevt og vrangt på det økonomiske område i 1930-årene ble: manglende etterspørsel. Og

botemiddel mot det hele: staten måtte sørge for tilstrekkelig stimulering av etterspørselen. Spørsmålet var bare hvordan dette skulle gjøres. Skulle en sette i gang fornuftig produksjon med de ressurser som var ledige? Nei, dette gikk ikke fordi det ville, mente man, ta produksjonsmuligheter fra de private, m. a. o. det ville bety å gi med den ene hånd hva en hadde tatt med den andre, med liten eller ingen total effekt i retning av forbedring. Skulle da staten rett og slett kjøpe varer til utdeling blant dem som ikke selv hadde inntekt for formålet? Nei, dette ville ikke gå fordi, mente man, det private salget da ville gå tilsvarende ned. Hva så med tiltak som steinpukking o. likn.? Jo, dette var ikke verst. Det var forholdsvis nøytralt realøkonomisk sett og det var et middel til å skaffe folk kjøpeevne. Aller best ville det imidlertid være rett og slett å dele ut disponibel inntekt nærmest som en injeksjon, så ville resten greie seg selv. Og dette ville, mente man, bare bli nødvendig i visse perioder med dårlige tider mens den offentlige sektor kunne trekke seg tilbake til en roligere tilværelse når konjunktorene var gunstige. Den offentlige realøkonomiske virksomhet skulle m. a. o. svinge som en værhanne etter den private investeringslystens lunefulle fall og oppsving.

I denne motebølge for idéene om «functional finance» forsvant selve hovedsaken når det gjelder et statsbudsjett og dets oppgaver i bakgrunnen. Tanker om å økonomisere med ressursene og effektivisere bruken av midler for realøkonomiske formål ble nærmest ledd ut fordi slike idéer ble forvekslet med en motvilje mot å drive en offentlig økonomisk politikk som ikke var bundet av tradisjonen om strengt balansert budsjett.

Omsider forsvant jo stort sett arbeidsløshetsproblemet. Og merkelig nok, jo mer unødvendig det ble å stimulere etterspørselen desto flere ugjorte konkrete oppgaver oppdaget man at staten hadde. Det ble ikke lenger spørsmål om å finne på noen nøytral måte for staten å få sprøytet ut kjøpeevne på, men tvert imot å lete med lys og lykte etter realøkonomisk dekning for alle de livsviktige oppgaver som folk mente at det offentlige hadde eller burde ha. Dermed oppsto et nytt hovedproblem som også penge- og finanspolitikken måtte bære hovedansvaret for, for at resten av det økonomiske regime skulle kunne reddes: inflasjonsproblemet. Og dette problemet er blitt forsterket ikke bare ved de enorme krav som er blitt reist i retning av alt det som det offentlige skal gjennomføre av realøkonomisk virksomhet, men også — og i vesentlig grad — som følge av helt nye dimensjoner i kravene til staten om å funksjonere som inntektsutjamner. Finanspolitikken skulle greie opp med denne saken også. Med utgangspunkt i en tilfeldig initialsituasjon som markedsmekanismen skapte på en angivelig naturlig og udiskutabel

måte, skulle finanspolitikken nyttes til å pynte på resultatet fordelingsmessig sett.

Jeg vet ikke hvor mange utredninger som nå foreligger om finanspolitikkenes virkninger på det økonomiske liv, virkninger på produksjon, på priser, på fordeling, vekst, utenriksbalanse osv. Det er helt utrolig hva mange har tenkt seg at en skulle kunne utrette i samfunnet i retning av å oppnå en bestemt målsetting bare ved generell finanspolitikk. Hvis en er mistenksom, kunne en kanskje tvert imot si at hele poenget var ikke å foreta seg særlig mer på det økonomisk-politiske området enn det som kunne utrettes ved hjelp av en såkalt moderne finanspolitikk.

Jeg mener derfor at det ikke er helt uberettiget å si at denne såkalte moderne finanspolitikk har vært et utmerket middel til å kamuflere selve hovedspørsmålet om hvordan vi virkelig vil at samfunnsøkonomien skal se ut. Denne troen på finanspolitikken som det eneste eller viktigste middel har holdt liv i en slags forskremt innstilling til de økonomiske styringsproblemer. Troen på denne politikk har ført til at det hele er blitt et spark i grasrota istedenfor en driftsplan.

3. Uvitenhet eller meningsforskjell?...

Jeg kommer nå tilbake til det jeg begynte med å antyde, nemlig svakhetene ved den finanspolitikk som vi lever med i dag.

Først litt om det som vel bør være det demokratiske fundament for det hele, nemlig at folk flest burde ha i hvert fall en viss alminnelig begripelse av hva de er med på når staten har utgifter og trekker inn skatter. Jeg tror at når spørsmål om planøkonomi og sosialisering, spørsmål om konjunkturregulering og vekst, spørsmål om utenriksøkonomi og inflasjon, om utjamning og sosial rettferd, skal presses inn i en terminologi som er skapt for den formelt sett enkle ting å bevilge statsutgifter og beslutte skatter, ligger alt til rette for et ordkløveri som alminnelige folk ikke skjønner og som gir andre høve til å fiske i rørt vann. Jeg tror en kan holde på til dommedag og enda ikke få folk til å begripe at når staten tar inn skatter, så gjør den det ikke for å skaffe seg penger, men for å sørge for at folk ikke får beholde pengene. Jeg tror også en vil ha liten suksess med å prøve å få folk til å begripe at en ikke kommer fram til den privatdisponible inntekt ved å gå ut fra en gitt opptjent inntekt og trekke fra større eller mindre skatter. Den tanken at selve den opptjente inntekt i høy grad er en funksjon av skattenes art og høyde, er pedagogisk sett en vrien ting. Det er heller ikke til å undres over at folk må bli forvirret når det gjelder den opplagte ting at også staten skal være på vakt overfor realøkonomisk sløseri når en samtidig prøver

å dosere at nettopp i statens virksomhet er det helt galt å gjøre vanlige lønnsomhetsbetraktninger. Slik som finanspolitikken er lagt opp, blir det praktisk talt umulig for den alminnelige borger å gjøre seg opp en mening om hvorvidt de aktiviteter og tiltak som settes i verk over statsbudsjettet virkelig er verdt de utgifter eller innskrenkninger på andre områder som slike tiltak nødvendigvis må medføre.

Hvis en ser bort fra hele klisjéregisteret i en finanspolitisk debatt, så blir det tilbake tre enkle, men helt fundamentale spørsmål som det hele i grunnen dreier seg om: Det første spørsmålet er hva slags ressurskrevenende aktivitet skal vi ha i landet? Det andre spørsmålet er hvem som skal ha ansvaret og beslutningsmyndigheten når det gjelder å disponere de tilgjengelige ressurser? Og det tredje er spørsmålet om fordelingen av resultatet. Selvsagt henger alle disse tre hovedspørsmål på det nøyeste sammen.

Det er disse fundamentalspørsmål som en finansdebatt i virkeligheten dreier seg om. Men det kommer ikke eksplisitt fram. Noen politikere drøfter budsjettet som om det forelå en stilltiende, men alminnelig enighet om svaret på det første og det tredje spørsmålet, mens spørsmål nummer to i grunnen er mer en formsak. Andre legger i virkeligheten hovedvekten på spørsmål nummer to, om hvem som skal ha ansvaret og beslutningsmyndigheten, men i sin argumentasjon synes de tilbøyelige til å snakke som om de tenkte på spørsmål nummer en og nummer tre. Andre igjen legger hovedvekten på det tredje spørsmålet om fordelingen og mener at spørsmål nummer to om ansvaret og beslutningsmyndigheten er særlig viktig akkurat i tilknytning til det tredje spørsmål.

De tre nevnte spørsmålene er grunnleggende spørsmål. Her er det til dels reell uenighet om svaret. Men det er umulig, mener jeg, å få en skikkelig diskusjon om disse hovedspørsmålene så lenge en begynner i den motsatte enden, nemlig å snakke om finanspolitikken som middel eller implementeringsinstrument for å gjennomføre målsettinger om hvilke det er en mer eller mindre kamouflert uenighet. En kan ikke bebreide den alminnelige borger at han nærmest må gi opp å følge med i hva det er finanseksperter og finanspolitikere driver med. Jeg hørte nylig noen radiointervjuer som på en slående måte bestyrker denne antakelsen. Det inntrykk en satt igjen med var i høy grad dette: Disse vanskelige sakene får folk inn i Oslo stelle med. Vi skjønner ikke noe av det.

Jeg tror det er nødvendig at vi frisker opp igjen visse hovedretningslinjer som burde være selvsagte i finanspolitikken, men som nesten er blitt borte i kappestriden om å gå inn for en moderne og ukonvensjonell finanspoli-

tikk. Jeg vil nevne noen av disse retningslinjene.

For det første må det være en opplagt ting at også når det gjelder økonomiske disposisjoner som foretas i offentlig regi, så er spørsmålet om streng husholdning og unngåelse av sløsing like viktig her som for enhver privat-økonomisk virksomhet. En kan uten videre si at det må være noe galt fatt hvis det synes å være noen konflikt mellom et slikt prinsipp og idéer om at det offentlige kan bidra til å stimulere eller regulere den økonomiske virksomhet i samfunnet.*

For det andre må en passe seg for det feilresonnement at enkeltpostene på budsjettet i grunnen ikke betyr så mye for den enkelte borger fordi utgiftene pr. innbygger er små og derfor konsekvensene på skatteseddelen små. For å se hvor galt dette kan bli, kan en bare jamføre med de forhold den enkelte forbruker ville komme opp i hvis han bare delte opp sitt forbruksbudsjett i tilstrekkelig små poster og regnet med at hver av dem ikke betydde noe større. Faren for å begå denne feil når det gjelder offentlige budsjetter er særlig stor av den grunn at det er en svært løs forbindelse, hvis noen i det hele tatt, mellom de enkelte poster på budsjettets utgiftsside og omkostningene for hver skattebetaler, fordi skattene går inn i en samlesekk.

For det tredje må en så langt råd er prøve å skjelne mellom rent fordelingspolitiske tiltak i finanspolitikken og tiltak og beslutninger som betyr offentlig disponering av ressurser. Stort sett vil det bli sløsing med ressursene når direkte økonomisk aktivitet for offentlig regning settes i verk med den hovedhensikt å tilgodese visse grupper av fordelingsmessige grunner. En må selvsagt godta at det ofte er en alminnelig opinion i retning av at staten skal spille formynder for visse grupper eller for befolkningen som helhet når det gjelder bruk av ressursene, men likevel er det all grunn til å granske nøye i hvert tilfelle om hovedtanken bak et forslag om offentlig bruk av ressurser er av fordelingsmessig art eller om den har en rasjonell begrunnelse ut fra hensynet til produksjonseffektivitet. Det er til en viss grad umoralsk, synes jeg, hvis det skal være nødvendig å gjemme bort fordelingsmessige konflikter i form av tiltak som tilsynelatende har almen økonomisk interesse, men som i virkeligheten er en stønad til visse grupper. Fordelingspolitikken må åpent anerkjennes som en virkelig interessekonflikt som bare delvis er oppmyket ved en viss samkjensle og sosial samvittighet.

For det fjerde er det viktig, hvis det offentlige gjennom budsjettpolitikken vil gå inn for konjunkturregulering, at dette ikke ses på

* En annen sak er at selve definisjonen er begrepet «sløsing» i økonomisk forstand kan være komplisert.

som et behov for til visse tider å utføre mindre nødvendig økonomisk aktivitet, men tvert imot som en *anledning* til å få gjennomført viktige realøkonomiske oppgaver. Samtidig bør det være helt klart hva en innlater seg på når en vil drive en motkonjunkturpolitikk som er av passiv art i den forstand at det det offentlige foretar seg over sine budsjetter blir residual-bestemt etter at det private initiativ har gjort sitt valg. Dette kan i verste fall føre til slike uhyrligheter som at et i og for seg ønsket offentlig nybygg burde avsluttes halverdig fordi investeringsaktiviteten i den private sektor plutselig blir stor nok til full sysselsetting. Det reelle problem er selvsagt til stadighet hvilke anvendelser av økonomiske ressurser som har høyest prioritet, og det er på ingen måte sikkert at alle private ekspansjonsidéer skulle slippe til først (til en viss grad er da også disse retningslinjer blitt fulgt i vår egen finanspolitikk i de siste tyve årene). Det er således heller ikke sikkert at et statsbudsjett burde skjæres ned i situasjoner da ekspansjonslyst og kjøpelyst i den private sektor er så store at det er inflasjonsfare. Her bør det skje en reell avveining av hva som er viktigst å beholde og hva som i første rekke bør skjæres bort av aktivitet uansett hvem det er som styrer med den.

Endelig, for det femte, er det nødvendig å vise et visst måtehold når det gjelder kravene til alle de forskjellige oppgaver som skulle kunne løses bare gjennom finanspolitikken. Hvis en skal bruke denne både til å regulere utenriksøkonomien, til å holde stabile priser, til å sørge for rimelig fordeling som det heter, og til en god bruk av landets økonomiske ressurser, kan det hende at resultatet hverken blir fugl eller fisk. Det er som jeg allerede har nevnt, en slags forskremt innstilling til de økonomiske styringsproblemer å se bort fra at det jo finnes et utall av andre former for reguleringspolitikk og for økonomisk styring av samfunnshusholdningen enn bare gjennom finanspolitikken. Dette bringer meg over til noen refleksjoner jeg har gjort meg om mulige reformer. Det er ikke noe ferdig forslag, men mer en invitasjon til debatt.

4. Noen reformtanker etter prinsippet om «hvert til sin bruk».

Hovedtanken bak de antydninger til reform som jeg vil komme med, kan jeg kanskje få illustrere med en muligens ikke helt vellykket billedlig analogi. La oss tenke på en alminnelig personbil. Det er teknisk sett slett ikke umulig at en slik innretning også kunne brukes f. eks. til å drive a) en heisekran, b) en melkemaske, c) en klinkhammer, d) en fjordbåt. Med visse mekaniske tillegninger ville slikt mangt annet kunne utrettes med en personbil i tillegg til at den kanskje også kunne kjøres i.

Det er også klart at hvis det ikke fantes andre midler å drive de nevnte innretninger med, så ville en med en viss rett kunne karakterisere en personbil som gammeldags og lite effektiv hvis den ikke var bygget med tanke på disse anvendelser. Det ville kanskje være mye bedre i det tilfellet om en belastet en personbil på den måten hvis det ikke fantes andre utveier. Men poenget er at det jo finnes andre måter å løse disse forskjellige oppgavene på, og under de forhold vil vel de fleste si at det slett ikke ville være så forferdelig moderne å bygge personbiler til å ta vare på slike ymse gjøremål. Sammenlikningen er kanskje ikke vellykket, for når det gjelder statsbudsjettet kan det være vanskelig eller kanskje umulig å bruke det til ett slags formål uten at en enten en vil eller ei kommer til å influere på en rekke andre forhold. Men likevel, i praksis er det opplagt en rekke muligheter til å begrense hvert økonomisk-politisk virkemiddel til visse hovedsaker i det økonomiske liv som det er særlig effektivt til å styre med.

De tiltak som det da kunne komme på tale å gjennomføre som reform, kunne kanskje best karakteriseres ved et stikkord som antakelig faller finanseksperter noe tungt for brystet, nemlig stikkordet «øremerking». Mange vil uten videre si at dette er ren fiksjonstenkning. En tilbakevenden til gamle dager da man ikke forstod seg på økonomisk politikk. De vil trekke fram eksempelet med husmoren som deler husholdningspengene opp i porsjoner, hver i sin boks, alt etter hva de skal brukes til. Det er også riktig at for en sentraldirigert økonomisk sektor ville innvendingene være helt berettiget. Der er noe slikt ikke nødvendig. Men vår økonomi er ikke sentral-dirigert. Den er basert på et meget stort antall av mer eller mindre meningsberettigede deltakere som skal drive forretningen i fellesskap. Det som da må være en hovedsak og som jeg allerede har forsøkt å antyde, er at det skapes grunnlag for å vurdere hvordan landets ressurser skal disponeres. Det må skapes grunnlag for at de som i første rekke skal bruke resultatet av en viss offentlig aktivitet, kan få gitt uttrykk for hvor mye de verdsetter dette, eller for å si det rett ut, hvor mye de ville betale for det. Hvis det faktisk er tilfelle at det hersker sosial ånd og samkjensle som krever kraftige endringer i fordelingen av produksjonsresultatet, så burde det være mulig å få til endringene uten å gjemme dem bort i tiltak som har så mange forskjellige sider og hensikter at folk ikke vet hva de egentlig bruker ressurser til. Her vil kanskje noen si at skal vi ha et slikt system, så blir det nesten umulig å få gjennomført en rekke viktige samfunnsøkonomiske tiltak fordi at folk ikke vil være med på dem når de mer eller mindre direkte må betale for dem. Til det synes jeg et passende svar er — i hvert fall i de fleste tilfelle — at er situasjonen slik,

så bør ikke vedkommende tiltak bli satt i verk. Det er jo full anledning for alle parter til å tale varmt for enhver sak og til å propagandere for bestemte løsninger, men til syvende og sist må vi vel basere oss på at det skal være om ikke hel enighet, så i hvert fall et solid flertall for viktige økonomisk-politiske tiltak. Der er for å få i stand en mekanisme som fremmer mulighetene for reelle avgjørelser, reelle valg, når det gjelder bruken av økonomiske ressurser at jeg foreslår noe i retning av et øremerkeprinsipp. Det må være en fullt legitim tanke å lage foranstaltninger som fremmer et slikt sentralt behov for kommunikasjon mellom samfunnets borgere selv om en kanskje kunne si at under andre økonomiske systemer ville slike foranstaltninger ikke trenges.

For å sette saken helt på spissen kunne en ønske seg et system som simulerte en tenkt situasjon der den enkelte borger så å si kjøper av fri vilje de varer og tjenester som blir tilgjengelige i form av offentlig konsum eller offentlig investering. Jeg skynder meg her å føye til at jeg anser det utenkelig å gjennomføre noe slikt i bokstavelig forstand. Men det som jeg tror til en viss grad ville være mulig og gunstig, var om skattesystemet kunne tillempes i retning av at skattebetalere fikk inntrykk av å betale for å skaffe til veie varer og tjenester i samfunnsmessig regi. Men her er to virkelige flokete spørsmål. Det ene er selvsagt spørsmålet om hvordan en på noen som helst fornuftig måte skulle fastslå hva det i så fall var at den enkelte kjøpte av staten. Det andre problemet er at det sikkert er få som ville hevde at betalingen skulle ordnes på denne måten. Det ville stride mot elementære idéer om rettferdig fordeling. Hvis en imidlertid kunne ordne — i hvert fall i hovedsaken — fordelings-spørsmålet for seg og valg av disponering av ressurser for offentlig regning for seg, ville en likevel være kommet et langt stykke på veg. Jeg tror det ville være en reell vinning om vi i større utstrekning enn nå fikk debatt i hvert enkelt tilfelle der statsutgifter til realøkonomisk aktivitet skal vedtas, om hvem som skal betale for tiltaket. Dette ville tvinge landets borgere dels til å tenke over om de selv ville være villig til å betale, dels til rett ut å gå inn for å tvinge andre grupper til å bekoste tiltaket.

Jeg kan tenke meg hva den umiddelbare innvending fra en moderne planøkonom her ville være. Han vil si at det er ikke slik samfunnsøkonomien skal styres. Folket burde mer generelt gi uttrykk for sine realøkonomiske ønskemål og sine krav om sosial rettferd. Så skulle dette settes inn i en regnemaskin for å finne et samfunnsmessig optimum for bruk av ressursene. Så ville han si at det raker ikke folk om resultatet skulle bli en omsetningsavgift på 25 prosent f. eks. koplet sammen med en koppskatt på — 1000 kr. pr. snute, bare

for å ta noe helt vilt. Poenget er bare det at hvis vi vil beholde en samfunnsform som er noenlunde den vi har, så lar det seg ikke gjøre å styre landet på demokratisk maner på en slik måte. Det vil oppstå tusenvis av enkeltproblemer i mikro der folk vil være med og ha noe å si. Jeg tror det er et helt nødvendig trekk ved et samfunn som vårt at det går an å fortelle folk hva det er en gjør og hvorfor det gjøres. Jeg tror jeg vil gå så langt som til å si at det kan være aktuelt å gi avkall på litt teknisk effektivitet for å tilgodese dette hensynet.

Ut fra disse noe løse betraktninger kunne jeg tenke meg å antyde følgende reformtan-ker. For det første å prøve til en viss grad å få en samkjøring mellom de mer klassiske offentlige utgifter til felleskonsum og annen offentlig realøkonomisk virksomhet og den skattemessige dekning av slik aktivitet. Det ville kanskje her for tiden ikke være så helt utenkelig om en så på den alminnelige omsetningsavgift på denne måten og eventuelt supplerte den med visse former for skatter på næringslivet som til en viss grad kunne begrunnes med de offentlige tjenesteytinger som næringslivet legger beslag på. For det andre kunne jeg tenke meg at en så langt råd er, prøvde å lage et særskilt inntektsomfordelingsbudsjett som kunne danne basis for en reell debatt om fordelingsproblemene i samfunnet. For å antyde noe konkret her, kunne det kanskje ikke være helt utenkelig å basere et slikt budsjett i hovedsaken på den personlige inntektsskatt. For det tredje burde en så vidt mulig skille ut for seg alt som egentlig i første rekke er likviditetspolitikk over statsbudsjettet. Dette er i virkeligheten saker som hører under pengepolitikk og ikke burde rotes sammen med statsinntekter og statsutgifter i mer vanlig forstand. Jeg er selvsagt fullt klar over at de som steller med disse saker i embeds medfør her ikke roter, men jeg er temmelig sikker på at folk flest ikke forstår det som foregår. Endelig, hvis det er spørsmål om å

drive ren tilskudds- eller inndragningspolitikk i konjunkturregulerende øyemed, burde det være særskilt budsjett for slike ting. I parentes vil jeg her føye til at det antakelig for å kunne gjennomføre slike retningslinjer, ville være høyst ønskelig å integrere hele det offentlige trygdesystem under statsbudsjettet i langt større utstrekning enn tilfelle nå er.

Jeg kan tenke meg at noen i det jeg her har sagt øyner en baktanke i retning av å bremse på de totale offentlige utgifter. Mange mener jo at disse etter hvert tar overhånd. Her vises det da til den parallelle utvikling på dette området i en rekke land med til dels svært forskjellige økonomiske regimer som begrunnelse for å anta at utviklingen er en naturlig historisk prosess. Dette kan kanskje være riktig. Det jeg mener er imidlertid at vi ikke har særlig godt grunnlag for å anta at denne utvikling faktisk er i overensstemmelse med det folk ønsker. Det blir stadig sagt hver gang et nytt offentlig tiltak skal besluttet at det er et folkekrav om saken. Hvordan vet man det? I visse tilfelle er kanskje saken opplagt. Meningsmålinger kan fortelle en del osv. Det jeg imidlertid langt fra er sikker på er —, hvis en på en mer forståelig og åpen måte enn nå kunne stille folk overfor de virkelige valg når det gjelder hva våre ressurser skal brukes til, om da resultatet ville bli akkurat den utvikling som vi har vært vitne til og som vi venter oss framover. Jeg synes i alle fall at fra et vitenskapelig synspunkt er innsatsen for å utforske hvordan en skal få et bestemt samfunnsøkonomisk resultat gått langt forbi det like viktige forskningsobjekt som representeres av å fastslå hva egentlig folk flest ønsker på det økonomisk-politiske område.

Det kan godt være at det går med disse noe løse forslag som det gikk i historien om dem som skulle grave opp den skjulte skatt. De fant den ikke, men isteden fikk de et bedre dyrket jordstykke. Jeg ville være godt fornøyd med et slikt resultat, selv om jeg jo håper å ha begrunnet gravingen noe bedre enn i eventyret.

Forts. fra 3. omslagsside

å utelukke enhver vurdering av den økonomiske politikk som har vært ført i etterkrigs-årene. Eksplisitte dommer inneholder boka lite av. Vårt hovedsynspunkt har vært å skaffe til veie og tilrettelegge materiale for en objektiv vurdering av etterkrigstidens økonomi.

Hvilken leserkrets tar boka sikte på?

— Publikasjonen henvender seg først og fremst til dem innenfor administrasjon og organisasjonsliv som tar del i utformingen av

den økonomiske politikk, men boka er lagt opp med sikte på å skaffe alle som interesserer seg for disse spørsmål en oversikt over Norges økonomi etter krigen. Det har vært lagt stor vekt på å presentere de økonomiske data for perioden i konsentrerte tabeller og en lang rekke diagrammer.

Vi vil komme tilbake til denne boka i neste nummer av Sosialøkonomen og håper da å kunne bringe utdrag fra deler av boka og noen prøver på bokas rikholdige diagrammateriale.

Langtidsprogrammet

1966 – 69¹

AV EKSPEDISJONSSJEF BJØRN LARSEN

Bjørn Larsen:

Cand. oecon. 1947. Assosiat ved Universitetets sosialøkonomiske institutt 1947–48, konsulent i Prisdirektoratet 1948–52, byråsjef i Finansdepartementet 1952–58, ekspedisjonssjef s.s. siden 1958. Siden 1963 sjef for avdelingen for langtidsplanlegging i Finansdepartementet.

Da jeg skulle lage dette foredraget satte jeg meg ned og leste gjennom langtidsprogrammet på nytt, og om jeg skal si det selv, så synes jeg det var et ganske bra program. Noe ujevnt kanskje, men stort sett rimelig og fornuftig.

De fleste av dere har vel også nå lest programmet, eller bladd litt i det, og mange er vel kanskje ikke enig med meg i at det er et godt program. Jeg ser derfor fram til diskusjonen med en viss forventning. Kanskje skal det vise seg at forsamlingen er enig med en herværende ettermiddagsavis, som skrev at «det såkalte langtidsprogram — — er i virkeligheten ikke annet enn et slags utvidet nasjonalbudsjett, like løst og fullt av forbehold som det — og like dødsens kjedelig i sin endeløse oppregning av selvfølgeligheter og omtrentligheter om det en kan vente av utviklingen her i landet i de kommende fire år. — — — dette omfangsrike og utflytende dokument — — osv. osv.»

For å være helt ærlig — og det bør man jo være en gang i blant, — så er det kanskje litt sant i denne karakteristikken. Langtidsprogrammet har selvfølgelig ikke den samme underholdningsverdi som en visjonær framtidsroman. Vi skal også huske at det heller ikke er en økonomisk doktoravhandling; Det er Regjeringens økonomiske handlingsprogram, og ordvalg og presentasjon av problemene er selvfølgelig bestemt ut fra det. De uttalige forslag til endringer og tilføyelser har vel ført til at en er bedre gardert mot misforståelser og feil

i framstillingen. Men en slik behandling tar selvsagt vekk mye av spensten i de opprinnelige utkast. Dette gjelder ordvalget og presentasjonen; i sitt innhold mener jeg at programmet kan stå for faglig kritikk i den forstand at det er et ærlig program. Det bygger på forutsetninger som etter beste skjønn er realistiske, det er tatt vare på den innbyrdes sammenheng mellom størrelsene, og programmet lover ikkemer enn det skal være mulig å holde, under rimelig gode konjunkturer i utenriksøkonomien. Det er ikke alle politiske dokumenter en kan gi en slik attest.

Arbeidet med langtidsprogrammet.

Arbeidet med programmet har stort sett vært organisert etter de samme linjer som tidligere. «Programmet er kommet i stand gjennom et samarbeid mellom departementene» heter det på side 1 i dokumentet. Dette er en diplomatisk måte å si det på. Det er kanskje like riktig å si at det kom i stand gjennom en stadig krangel mellom Finansdepartement og fagdepartementer. Jeg kan i hvert fall tenke meg at mange av våre medarbeidere i fagdepartementene har følt det på den måten. Det har fra de fleste av fagdepartementene vært lagt ned et betydelig arbeid, og alle har likevel måttet oppleve å få sine planer mer eller mindre beskåret, heldigvis uten at det har ført til alvorlig blodutgydelse. Vi har for øvrig høstet den erfaring at departementenes muligheter for å utarbeide gode langtidsprogrammer på sine områder er sterkt varierende. Enkelte av dem mangler fremdeles det administrative apparat som er

¹Foredrag holdt i Sosialøkonomisk Samfunn 27. april 1965.

nødvendig for å arbeide med slike spørsmål. Det er nå meningen å få nærmere utredet planleggingsfunksjonen og planleggingsapparatet i den sentrale statsadministrasjon. I Sverige er en slik utredning allerede gjort.

For arbeidet med programmet var det nedsett to utvalg: Utvalget for langtidsprogrammet og Arbeidsutvalget for langtidsprogrammet. Det siste utvalget viste det seg i praksis å bli lite bruk for, fordi man i størst mulig utstrekning baserte seg på direkte kontakt mellom Finansdepartementet og de enkelte fagdepartementer. Utvalget ble likevel sammenkalt til en fullstendig gjennomgåelse av det første manuskriptutkast til stortingsmeldingen, og ga da verdifulle råd og vegledning.

Utvalget for langtidsprogrammet var derimot meget aktivt, særlig i den innledende fase av arbeidet. Finansråd Eivind Erichsen var formann; de øvrige medlemmer var direktør Brofoss, direktør Bjerve, statssekretærene Juel og Melien og direktør Major i NTNf. Alle viktige sider av den langsiktige økonomiske politikk ble gjennomgått i dette utvalget, både de generelle aspekter og de enkelte virksomhetsgrener. I alt tror jeg det ble holdt ca. 20 møter i utvalget, som regel med innledningsforedrag fra fagfolk på de områder som skulle diskuteres. En rekke fremtredende industriledere deltok i diskusjonen om industrien. For andre viktige næringer, som handel og skipsfart, har en hatt direkte kontakter utenom utvalget. Både medlemmene av utvalget og de som var innkalt ga fritt uttrykk for sine synspunkter, og jeg tror at om vi hadde kunnet trykke referatene fra disse møter, ville det på mange måter blitt atskillig mer interessant lesning enn det offisielle langtidsprogram.

For å følge opp gjennomføringen av det langtidsprogrammet som løper ut i år, laget vi en liste over de konkrete programpunkter. Det viste seg å være mer enn 500 punkter. Vi har ikke foretatt noen opptelling for det nye programmet, men jeg skulle tro at det i hvert fall ikke er ferre. Svært mange av disse punktene gjelder mer eller mindre direkte statsbudsjettet. Det har vært en svakhet ved tidligere langtidsprogram at det ikke har vært noen direkte sammenkobling mellom langtidsprogrammet og statsbudsjettet. Denne gangen har det vært gjort et omfattende arbeid med et statsbudsjett for programperioden. Men de foreløpige resultater ble brukt som en rettesnor i arbeidet med langtidsprogrammet.

Teknikken gikk stort sett ut på å forsøke å fastlegge de påregnelige statsinntekter fram til 1969, på grunnlag av en antatt realøkonomisk utvikling og stort sett uendrede skatte- og avgiftssatser. Videre ble det gjort visse forutsetninger om det ønskelige overskott på statsbudsjettet. En kom på denne måten fram til en totalramme for hva som kunne brukes i perioden uten å skjerpe beskatningen. In-

nenfor denne rammen ble de enkelte departementer tildelt beløp som var satt opp på grunnlag av foreløpige oppgaver fra departementene over hva de ville trenge og på grunnlag av en prioritering til de forskjellige formål innenfor den totale ramme. De enkelte departementer var da nødt til å prioritere mellom forskjellige formål innenfor de rammebeløp de hadde fått tildelt. Dessuten kunne de komme med et alternativt forslag basert på høyere tall. På denne måten fikk en et bedre grunnlag for den endelige prioritering som ligger til grunn for langtidsprogrammet.

Det er nå meningen å gå videre med denne budsjett-teknikken, og det foreløpige resultat av arbeidet vil bli lagt til grunn for forberedelsen av statsbudsjettet for 1966. Det er selvfølgelig ikke meningen å innby Stortinget til å vedta et 4-års statsbudsjett; det kan ikke gjøres av konstitusjonelle grunner. Likevel vil langtidsbudsjettet kunne få stor betydning som en referanseramme når de årlige budsjetter skal behandles av Regjering og Storting.

I samarbeid med Norges Bank ble det også arbeidet med et kredittbudsjett for programperioden. Med utgangspunkt i langtidsstatsbudsjettet og programmet for øvrig forsøkte vi å sette opp en nokså fullstendig oversikt over den kredittutvikling som ville være konsistent med programmet. I og med at Regjeringen ikke tok endelig standpunkt til programbudsjettet, ble det heller ikke mulig å offentliggjøre et kredittbudsjett, men vi vil forsøke å arbeide videre på det grunnlag som allerede er lagt.

Produksjonsvekst og disponering av ressursene.

Langtidsprogrammet har som målsetting en vekst i GNP på 20 prosent i perioden, dvs. nærmere 4,7 prosent pr. år i gjennomsnitt. Dette er det man regner med som en sannsynlig utvikling, under forutsetning av rimelige utenrikskonjunkturer og med den økonomiske politikk som det legges opp til, bl. a. et høyt investeringsnivå.

Det er flere hensyn som kunne tale for at man programfestet et tall for veksten noe i underkant av det man regner som en sannsynlig utvikling. For det første vet man av erfaring at det legges uforholdsmessig stor vekt på dette ene tallet, og mere enn på noe annet tall i programmet. Det kunne da være hyggelig å ha noe i bakhånd, slik at programmet i sin tid kunne bli overoppfyllt. For det andre er disponeringen av ressursene i programmet bestemt ut fra den vekst som det regnes med i produksjonen. Også av den grunn ville det vær hyggelig å ha noe å gå på, fordi det ikke minst politisk er meget lettere å øke disponeringen på forskjellige områder om veksten blir sterkere enn ventet, enn det er å skjære ned på disponeringen, om vi av en eller annen grunn

skulle få mindre å rutte med enn det som programmet legger opp til.

Likevel er man blitt stående ved å legge fram det tallet for veksten i GNP som man anser for det sannsynligste.

Det har vært sagt at når 3 økonomer er forsamlet er gjerne 5 meninger representert, og det kan vel også gjelde et så vanskelig spørsmål som å bedømme den økonomiske vekst i 4 år framover. Oppgaven er selvsagt noe lettere ved at det er et betinget utsagn det dreier seg om, betinget av en bestemt økonomisk politikk og en bestemt utvikling i de utenlandske konjunkturer. Likevel er det god grunn til å spørre om tallet skulle vært satt høyere eller lavere.

I 1950-årene økte GNP med knapt 4 pst. pr. år. Hittil i 1960-årene har veksten vært ca. 5 pst. pr. år. Tilveksten til yrkesbefolkningen har vært større i de siste 5 år enn den var i 1950-årene, og vil i resten av 1960-årene være omtrent som i de senere år. Hittil i 1960-årene har investeringene økt sterkere enn GNP. I neste programperiode regnes det med en lavere vekst, 15 prosent. Dette skyldes i sin helhet at det regnes med lavere investeringer i skip; utenom skip regnes det med en investeringsvekst på 25 pst.

Med den antatte utvikling i yrkesbefolkning og investeringer burde kapasitetsforholdene ligge til rette for en vekst på nærmere 4,7 prosent pr. år. En særlig usikkerhetsfaktor på kapasitetssiden er hva overgangen til 5 dagers uke før 1970 kan komme til å bety. Den forrige nedsettelse av arbeidstiden førte tilsynelatende ikke til nedsatt vekst i produksjonen men den kom på et tidspunkt da det må ha vært mere ledig produksjonskapasitet enn nå. Det er i programmet forutsatt at overgangen til 5 dagers uke vil bli gjennomført på en slik måte at den produksjonsbegrensende virkning blir minst mulig.

Større usikkerhet enn til kapasitetssiden knytter det seg til etterspørselen, og særlig til etterspørselen etter eksportvarer, som i størrelsesorden svarer til 40 prosent av produksjonen. Programmet forutsetter en eksportøkning på 5.500 mill. kroner i faste priser, og svikter det på dette punkt, er det ikke trolig at veksten i GNP kan bli så stor som regnet med. En har sett det slik at forholdene burde ligge bra til rette for en fortsatt vekstpolitikk i Vest-Europa og De forente stater, og programmet bygger på denne forutsetning. En annen nødvendig forutsetning er at vi klarer å mestre lønns- og prisutviklingen på en slik måte at vi ikke priser oss ut av markedene. Dette har relevans ikke bare i forhold til eksporten, men også til de hjemmenæringer som konkurrerer med importen, i første rekke industriproduktene. Disse forutsetninger er presisert i programmet, men det ligger i sakens natur at en ikke har forsøkt å legge opp en konkret lønns-

prispolitikk for 4 år framover. Det kan være vanskelig nok å gjøre det for et halvt eller ett år framover.

Mens GNP som nevnt etter programmet skal stige med 20 prosent i perioden, er det bare regnet med en stigning på 16 prosent i den samlede vare- og tjenestetilgang innenlands. Med andre ord, en del av produksjonsøkningen skal brukes til å redusere underskottet i utenriksøkonomien. Eksporten er regnet å stige så mye sterkere enn importen at vi i 1969 vil ha et eksportoverskott på 1250 mill. kr., regnet i 1964-priser. Dette kan høres lite rimelig ut, men bygger som en vesentlig forutsetning på at importen av skip vil gå ned. Mens flåten i år antas å øke med 1,5 mill. bruttotonn, regnes det i programperioden med en årlig tilvekst på vel 1 mill. bruttotonn. For den rene varebalansen regnes det med økende underskott, fra 3.600 mill. kroner i 1965 til 4.400 mill. kroner i 1969. Terms of trade for varer er forutsatt å bli om lag som nå, mens det for skip regnes med lavere importpriser pr. tonn og lavere fraktinntekter pr. tonn. Alt i alt regnes det med at underskottet på driftsbalansen vil reduseres fra 1100 mill. kroner i gjennomsnitt 1962—65 til 800 mill. kroner i gjennomsnitt 1966—69, regnet i løpende priser. Det har vist seg at i tidligere langtidsprogrammer har underskottet i utenriksøkonomien vært undervurdert. Langtidsprogrammet for 1958—61 regnet med et årlig underskott på driftsbalansen på vel 300 mill. kroner, mens det faktiske underskott ble mer enn 3 ganger så stort. For perioden 1962—65 var det regnet med 500 mill. kroner, mens det faktiske underskott blir mer enn det dobbelte.

I likhet med tidligere ligger den største usikkerhet for driftsbalansen i hva skipsimporten kan komme til å bli. Det er likevel ingen særlig grunn til bekymring om skipsimporten skulle bli større enn ventet, idet man da kan regne med større utenlandsopplåning og større fraktinntekter, slik at skipsfartens nettovallutabidrag ikke behøver å endre seg særlig.

Med hensyn til disponeringen av den innenlandske vare- og tjenestetilgang har jeg allerede nevnt at etter programmet vil investeringene øke med 25 prosent eksklusive skip og 15 prosent inklusive skip. Det er lagt opp til en sterkere øking i det sivile fellesforbruket enn i det private forbruk, henholdsvis 22 og 16 prosent. Forsvarets forbruk er rent beregningsmessig antatt å øke med 15 prosent, idet en følger forsvarsprogrammet fram til og med 1968, da det løper ut, og for 1969 regner med det samme forbruk som i 1968.

I betraktning av de store fellesoppgaver som må løses, særlig i undervisning, forskning, helsestell og samferdsel har en tatt sikte på at det offentlige skal disponere en stigende andel av den samlede vare- og tjenestetilgang innenlands. I programmet er det regnet med at

fellesforbruket og investeringene i offentlig konsumkapital samlet skal stige med 20 prosent fra 1965 til 1969, mens det private forbruk og investeringene ellers vil stige med 15 prosent.

Personlig er jeg ikke i tvil om at det er fornuftig og nødvendig å la den offentlige sektor ekspandere sterkere enn den private i de nærmeste år. Jeg vil heller sette et spørsmålstegn ved den sterke øking i investeringene ellers utenom skipsfart, som skjer ut fra et allerede meget høyt nivå. Programmet innebærer at investeringene utenom skip i absolutte kroner vil øke litt mer enn det private forbruk mellom 1965 og 1969. I 1969 vil det private forbruk etter programmet komme ned på temmelig nøyaktig 50 prosent av GNP. Jeg har ikke slått opp på tallene for andre land, men det ville ikke forbause meg om dette er bortimot ny verdensrekord i relasjonen GNP/privat forbruk.

De områder hvor investeringene er antatt å øke mest, er i industri og boliger, som tilsammen tar halvparten av den planlagte investeringsøkning, utenom skip og lager. Man kan ha sine tvil om det vil være mulig å øke boliginvesteringene så sterkt som forutsatt, opp til 40.000 boliger i 1969, uten at det oppstår alvorlige flaskehalsproblemer — særlig mangel på opparbeidde tomter og på faglært arbeidskraft. Men en kan vel vanskelig påstå at det ikke er ønskelig og nødvendig med en sterk øking i boliginvesteringene, med de store kull av ungdom i gifteferdig alder som kommer i de nærmeste år. Et spørsmål for seg er om det overhodet vil være mulig å skape en tilnærmet balanse på boligmarkedet i overskuelig framtid uten å endre relasjonen inntekt/husleie. Dette er ett av de brennbare spørsmål som langtidsprogrammet ikke har gått nærmere inn på.

Hvorvidt industriinvesteringene alt i alt er for høye er et så omfattende tema at jeg må la være å gå inn på det. Slik programmet er lagt opp forutsettes det at investeringene skal øke prosentvis noe sterkere enn industriproduksjonen. Det er vel alt i alt en nokså rimelig forutsetning.

Derimot er jeg mer i tvil når det gjelder investeringene i enkelte andre sektorer. For eksempel i fiskerisektoren forutsettes det årlig investeringer på 350 mill. kroner, for å oppnå en årlig bruttoproduksjonsøkning på 10 mill. kroner. I jordbruket er det planlagt en investering på bortimot 800 mill. kroner pr. år for å oppnå en årlig produksjonsvekst på mindre enn 30 mill. kroner. Selv om denne produksjonsøkning vil skje med mindre arbeidsinnsats enn tidligere er det et spørsmål om dette er den beste anvendelse av knappe investeringsressurser.

Ved siden av boliger og industri er det gitt høy prioritet til investeringer i offentlig kon-

sumkapital, særlig veger og undervisningsbygg. Også kraftutbyggingen er gitt høy prioritet, selv om det ikke regnes med noen øking ut over dagens meget høye nivå. Det nåværende utbyggingstempo innebærer at all den gjenværende billige vannkraft vil være utnyttet i løpet av en 15 årsperiode. Selv uten nye kraftslukende prosjekter i 1970-årene vil forbruket av kraft antakelig øke så sterkt at det legger beslag på hele produksjonsøkningen.

På flere møter i Utvalget for langtidsprogrammet kom diskusjonen med forskjellig utgangspunkt inn på kraftpris og kraftutbyggingspolitikk. Det viste seg å være to hovedsynspunkter som i en noe outrert form kan uttrykkes slik:

1. Prisen på elektrisk kraft til kraftkrevende industri bør holdes så lav at denne industrien fortsatt ser det lønnsomt å ekspandere i Norge selv om prisen ikke gir vanlig avkastning for nye kraftanlegg. Prisen på elektrisk kraft til alminnelig forbruk kan og bør settes høyere enn prisen på kraft til kraftkrevende industri, dvs. høyere enn de kostnadmessige ulikhetene som følger av overføringsutgifter, ujevn brukstid osv., både for å sikre verkenes økonomi og for å hindre «misbruk» av kraften. De som hevdet dette synet la særlig vekt på at distriktshensynene best kunne ivaretas ved å gi prioritet for kraft til kraftkrevende industri.

2. Det andre synet var at en bør selge elektrisk kraft til den bruker som er villig til å betale mest for den. En bør ikke ha prisdiskriminering mot det alminnelige forbruk. Dersom kraftkrevende industri ikke kan betale samme pris for elektrisiteten som andre brukere, er det grunn til å ta vår politikk for investeringene i kraftkrevende industri opp til ny vurdering.

Regjeringen vil nå sette i verk en omfattende energistudie, for bl. a. å klarlegge de ulike kraftslags rolle i den framtidige energibalanse og få utarbeidet retningslinjer for prispolitikken med sikte på å fremme en nasjonal-økonomisk riktig anvendelse av elektrisiteten.

De enkelte virksomhetsgrener.

Mer enn halvparten av det trykte dokument om langtidsprogrammet opptas av en detaljert omtale av de enkelte virksomhetsgrener, og det er i disse avsnittene en finner det meste av de konkrete programformuleringer. Jeg tror det ville føre for vidt om jeg skulle referere og kommentere disse avsnittene; jeg skal i stedet nøye meg med å trekke fram noen hovedpunkter.

I undervisningssektoren vil utviklingen være sterkt preget av de store årskull på universitets- og høyskolenivået. Det er derfor gitt topp prioritet til en utbygging av kapasiteten på dis-

se områder. Det er regnet med en øking i studenttallet på hele 32 prosent fra 1965 til 1969, og en enda sterkere øking i tallet på stillinger ved universitetene. Byggeprogrammet for universiteter og høyskoler er på 350 mill. kroner. En regner med at noe lavere tempo i gjennomføringen av den 9-årige skole enn det som tidligere har vært forutsatt, idet en nå tar sikte på å ha 70 prosent av årskullene 13—15 år i ungdomsskole i 1970.

Også utgifter til forskning er gitt meget høy prioritet. Slik forholdene ligger an har en ikke funnet det hensiktsmessig å søke å formulere detaljerte retningslinjer for all forskningsvirksomhet som drives med offentlig støtte. På en del områder foreligger oppgaver som peker seg ut som høyt prioriterte og som bør tas opp, mens en på en rekke felter bare kan søke å legge forholdene til rette etter generelle retningslinjer. Det siste gjelder generelt for grunnforskningen.

I denne situasjon er det av vesentlig betydning å ha en organisasjonsform for forskning som kan sikret at de behov som utviklingen skaper, kan bli tatt vare på. En må søke å unngå former som virker konserverende på fordelingen av ressursene på de ulike forskningsoppgaver, og som derved fører til at nye problemområder ikke blir viet tilstrekkelig oppmerksomhet. Målet må være å videreutvikle organisasjonsformer som best mulig kan sikre at beslutninger om valg av forskningsoppgaver, organisering av forskningsvirksomheten og finansieringen av den kan bli truffet av dem som har best forutsetninger på de ulike områder, hva enten dette er offentlige myndigheter, forskningsorganisasjoner, bedriftene eller forskerne selv. På denne bakgrunn vil Regjeringen opprette et eget Regjeringsutvalg for forskning, og organisasjonsstrukturen for øvrig vil bli tatt opp til vurdering.

Innenfor samferdselen er vegene gitt høyeste prioritet, med utbedringer for å tillate høyere akseltrykk og legging av faste vegdekker som viktige oppgaver. Vegplankomiteen vil legge fram en plan for utbygging og utbedring av riksvegnettet, basert på grundige analyser av framtidig trafikk, bosetting og økonomisk utvikling i de enkelte distrikter. Statsbanenes investeringer skal holdes omtrent på det nåværende nivå, og det arbeides med planer om å konsentrere en større del av godstransporten om et mindre antall knutepunktstasjoner, for å bringe underskuddet ned. Dette underskuddet er i år ca. 370 mill. kroner, iberegnet renter av investert kapital. Da lønnskostnadene utgjør $\frac{3}{4}$ av driftsutgiftene inklusive avskrivninger, vil en bedring av Statsbanenes økonomi i vesentlig grad avhenge av mulighetene for personellinnsparing. Telefonutbyggingen vil delvis bli basert på kredittfinansiering for å få en hurtig reduksjon av ventelistene.

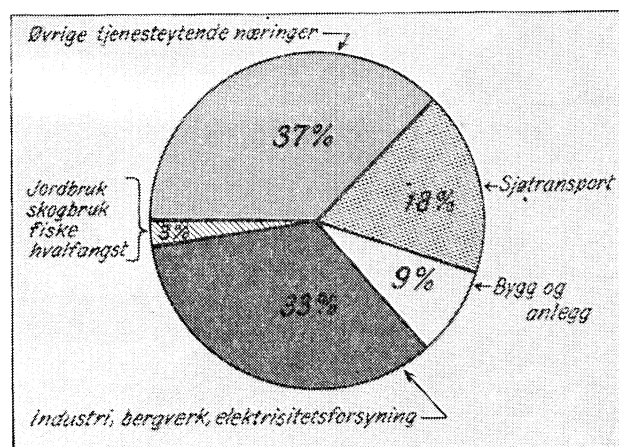

Fig. 1.

Sosialpolitikken og helsestellet er det tredje store offentlige området som er gitt høy prioritet. Den største oppgaven er gjennomføringen av folkepensionsordningen fra 1. januar 1967.

Om jordbruket står det intet nytt i langtidsprogrammet, idet en har bygget på St. meld. nr. 64 for 1963—64.

Heller ikke for fiskeripolitikken kan en si at det er noen nye toner som anslås.

Industrien er vanskeligere å omtale i en setning eller to. Det regnes med fortsatte muligheter for ekspansjon i kraftkrevende industrier i de nærmeste år, men på noe lengre sikt må en likevel regne med at en stadig større del av veksten i norsk industri vil komme i industrier der utnyttelsen av naturgitte fortrinn ikke er det sentrale og som baserer seg på en sterk forskningsinnsats og høyt kvalifisert arbeidskraft. På denne bakgrunn er det i industriavsnittet lagt sterk vekt på å fremme industriell forskning og utviklingsarbeider. Innenfor den offentlige industrisektor vil det bli gjennomført omfattende investeringer ved A/S Årdal og Sunndal Verk, ved A/S Sydvaranger og ved en del andre statlige industri- og bergverksforetak. Aluminiumsindustriens kapasitet vil bli fordoblet fra 1965 til 1969.

Kraftutbyggingsprogrammet har jeg allerede omtalt. Med det program som er lagt opp vil det bli mulig med en svær kapasitetsutbygging i den kraftkrevende industri. For aluminium regnes det med en produksjonsøkning med 275.000 tonn; det vil si fordobling av den nåværende produksjon. For ferrolegeringsindustrien regnes det med 20 prosent kapasitetsutvidelse.

Regnet etter sysselsetting er varehandelen vår 3. største næring, etter produksjonen er den nest størst. På denne bakgrunn kan man kanskje si at næringen er noe stedmoderlig behandlet i programmet, i hvert fall hva side-tall angår. Av de saker som er omtalt nevner jeg spesielt spørsmålet om en mer hensikts-

messig fordeling av næringens kapitaltilgang, som vil bli tatt opp i samarbeid med næringen, arbeidet med strukturrasjonaliseringen og opplæringsproblemer.

Det er mange andre emner som omtales i langtidsprogrammet, og som det nok kunne være grunn til å omtale, slik som f.eks. distriktplanleggingen og distriktutbyggingen, spørsmålet om langtidsbudsjetter for kommunene, arbeidskraftbudsjetter for spesielle kategorier av høyt utdannet arbeidskraft osv. Men når en skal omtale et dokument på 170 tett-trykte sider nytter det ikke å forsøke å få med seg alt.

Avsluttende betraktninger.

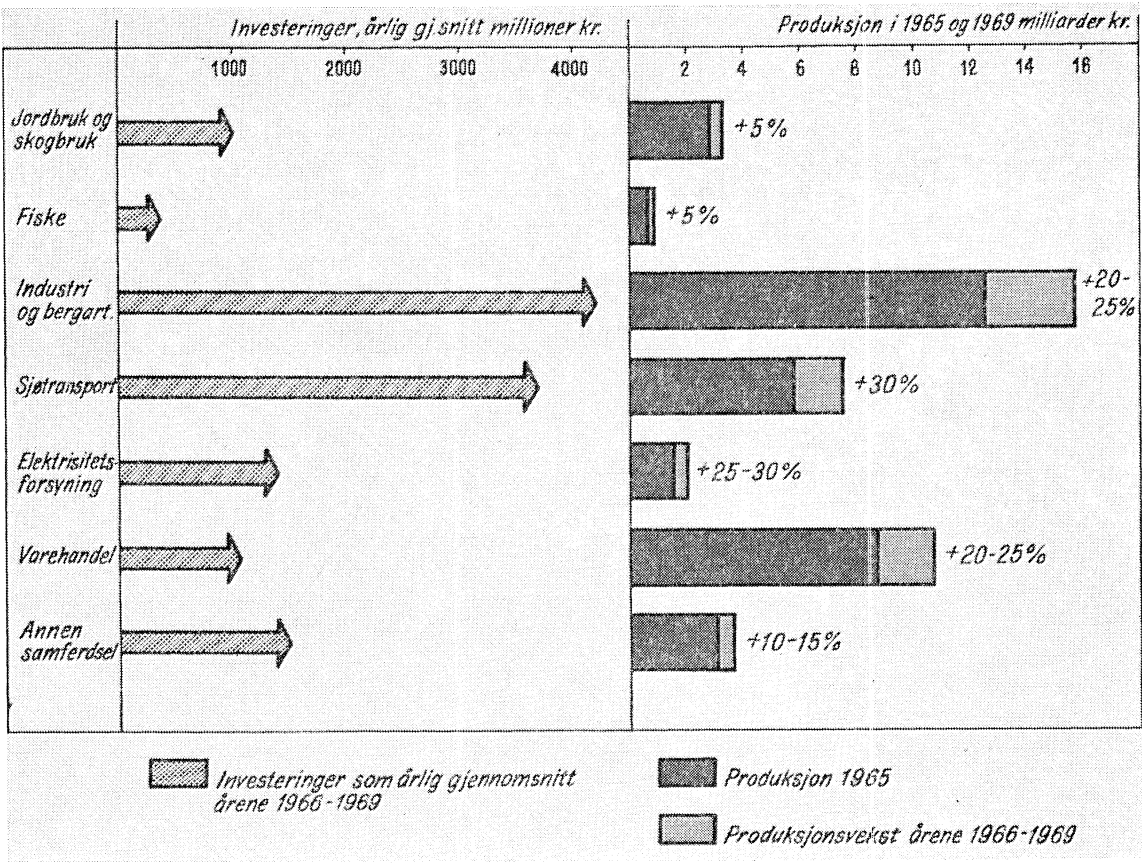
Jeg tror jeg kan bruke resten av tiden bedre ved å forsøke å summere opp noen av inntrykkene og erfaringene vi har fått av å arbeide med langtidsprogrammet. Det er nødvendigvis et arbeid som må bringe mange skuffelser, for det første fordi det er så omfattende og vanskelig og på mange måter tungrodd at en aldri klarer å gjennomføre de

faglige mål en har satt seg. For det andre fordi en gjennom arbeidet på mange punkter gjør seg opp en mening om hva som bør gjøres og ikke gjøres, og så viser det seg at fagdepartement og Regjering har en annen oppfatning av hva som er rimelig og fornuftig. Det siste får en jo finne seg i, det er tross alt Regjeringens program, og det er den som har ansvaret og må ta avgjørelsene.

Skal man karakterisere langtidsprogrammet, må man si at det har nokså mye en administrativ karakter. Svært meget av programmet er en oppstilling av hva Staten vil gjøre på de forskjellige felter, og en vesentlig del av arbeidsinnsatsen på programmet gikk med til å få i stand en slik oppstilling. I og for seg er ikke det så urimelig; en sentral koordinering av statens virkemidler er en nødvendig forutsetning for virkelig planlegging i samfunnsmessig målestokk.

Men det må innrømmes at det ble for liten tid til å arbeide med teoretiske overveielser om retningslinjene for den økonomiske politikken. I mangel av noe bedre brukte vi i arbeidet den modellen som Byrået har utarbeidet til bruk for nasjonalbudsjettarbeidet. Men

Fig. 2.

jeg vil ikke påstå at modellarbeidet fikk syn-
derlig innflytelse på programarbeidet. I det
hele tatt må en nok si at det ble lagt relativt
liten vekt på å vurdere alternativer for utvik-
lingen. Men det gjelder i planleggingsarbeidet
som ellers at en må optimalisere med begrense-
de ressurser.

En ting vi la stor vekt på var å trekke alle
statsorganer aktivt inn i planleggingen. Vi me-
ner at de som har det direkte ansvar for de
løpende avgjørelser må venns til å se sine
oppgaver i et langtidsperspektiv i lys av en
samlet plan. Først når vi har opparbeidet en
viss alminnelig akseptering av planleggingens
nytte og funksjon, mener vi det er grunnlag
for å utnytte resultatene av en mer avansert
sentral analyse.

Selv om det sikkert er blitt bedre etter hvert,
har jeg fremdeles det inntrykk at langtidsplan-
legging ikke gis høy nok prioritet rundt om i
administrasjonen. Dette er svært forståelig, så
nedsyltet som de fleste er i de daglige løpende
oppgaver. Det ble nok tatt et skippertak man-
ge steder i forbindelse med langtidsprogram-
met, men langtidsplanlegging må være en kon-
tinuerlig jobb, selv om det til en viss grad skal
skje på bekostning av de løpende oppgaver.
For hva hjelper det å løpe, hvis man ikke vet
om man løper i den riktige retning?

Planlegging reiser mange tekniske proble-
mer, men til syvende og sist er det et spørs-
mål om politisk vilje. Og med det mener jeg
ikke bare politisk vilje til å bekjenne seg til
økonomisk planlegging, for den har visst de
fleste. Det gjelder mer viljen til å ta konse-
kvenser av dette syn, og i den aktuelle situa-
sjon er det først og fremst et spørsmål om

vilje til å prioritere mellom oppgaver som
ikke alle kan gjennomføres samtidig.

Dette gjelder også statsbudsjettet. De 4 stats-
budsjetter som programperioden omfatter
blir tilsammen på rundt 50 milliarder kroner.
Likevel viste det seg at summen av departe-
mentenes planer langt oversteg dette be-
løpet, slik at en prioritering av oppgavene ik-
ke var til å komme utenom. Den ramme-teknikk
som ble utarbeidet, og som jeg har omtalt tid-
ligere, viste seg å være et meget nyttig hjelpe-
middel, og jeg har stor tro på at vi bør ut-
vikle denne teknikken videre.

La meg helt til slutt si at selv om enkelte
aviser har forsøkt å legge en bevisst mening
i det, så var det en ren tilfeldighet at langtids-
programmet ble lagt fram 9. april. Dette var
den siste dagen Stortinget var samlet før
påske, og vi rakk ikke å få programmet ferdig
før da.

Det kan likevel friste til visse refleksjoner,
når man ser hvor stor spalteplass avisene har
brukt på det om skjedde for 35 år siden,
og hvor lite de i grunnen er opptatt av det
som skal skje i fremtiden, og som tross alt er
like viktig, særlig fordi vi har muligheter for
å påvirke fremtiden.

Når avisene fordeler spalteplassen slik som
de gjør, så er det vel ikke tilfeldig, det av-
speiler hva som opptar folk og hva de helst
vil lese om. Det ligger selvsagt en fare i bare å
være opptatt av fortiden, og hvis jeg skulle
ønske noe på standens vegne, måtte det være
at vi etter hvert ble så gode til å si noe for-
nuftig om fremtiden, og så flinke til å presen-
tere våre fremtidsvyer at vi kunne få folk
flest til å bli mer opptatt av disse tingene.

Løse tanker

Gjennom granskningsutvalgets rapport og nå med
Stortingsmelding nr. 36 er administrasjonsordningen
i Industridepartementet drøftet. Vi har ikke ambi-
sjoner i retning av å kaste oss ut i dette saks-
komplekset. Men det er ett spørsmål vi har lyst til å
stille. Granskningsutvalget foreslår at det opprettes
et eget direktorat for statsselskaper. Departementet
kommer til — på grunnlag av en rapport fra Rasjo-
naliseringsdirektoratet — at det ikke er noen grunn
til dette, og foreslår så gjennom Stortingsmeldingen
at statsselskapene stort sett får samme saksbehand-
lingsvei som tidligere.

Her har vi inntrykk av at det er et spørsmål som
overhodet ikke er diskutert. Hvorfor opprettes det
ikke et eget departement for Statens forretningsdrift?

Dette spørsmål går selvfølgelig videre enn de aktuelle
saker i Industridepartementet. Men en gang må en
vel bli ferdig med disse spørsmål, komme noe videre,
og på et teknisk grunnlag drøfte den mest hensikts-
messige funksjonsinndeling av sentraladministrasjo-
nen.

Sjefen for Industridepartementet er den politiske
leder for industripolitikken generelt. Er det da en
god løsning at samme politiker også spesielt skal ta
seg av Statens egne selskaper? Det er ikke her bare
spørsmål om tid, men også om hensiktsmessighet. Men
dette er som sagt ikke bare et spørsmål for Industri-
departementet. Det samme spørsmål kan reises i
forholdet Samferdselsdep./NSB og Fiskeridep./Fi-
No—Tro, osv.

Londons rolle som internasjonalt verdipapirmarked

AV THE LORD RITCHIE OF DUNDEE

Chairman of the London Stock Exchange

The Lord Ritchie of Dundee:

Utdannet ved the Royal Naval College i Osborne, Winchester og Magdalen College i Oxford. Tidligere direktør og styreformann i English Association og American Bond & Shareholders Ltd. Deputy Chairman ved the London Stock Exchange 1954—59, siden 1959 har han innehatt vervet som Chairman of the Stock Exchange.

I løpet av de siste to år har «the City of London»s banker og fondsmeglere, alene eller med hjelp av utenlandske forbindelser, formidlet lån på omkring 375 millioner dollar på vegne av en rekke forskjellige utenlandske låntagere. Selv om de fleste lånebidrag er kommet fra lånytere utenfor Storbritannia, har et felles trekk ved disse lån vært tillatelse til å underhandle og en offisiell notering på London-børsen. «The City» har på en realistisk måte vist at den fortsatt er i forgrunnen blant de internasjonale verdipapirmarkedet, selv når det bare er tale om å yte formidlen- de tjenester.

Dette kan kanskje virke forbausende på en utenlandsk iakttagere som er mer oppmerk- som på de forskjellige og til tider harde restriksjoner på dollarens og annen hard valutas bevegelser, som er blitt påtvunget Storbritannia siden siste verdenskrig, enn han er på de finansielle institusjoner som er konsen- trert innen «the City»s berømte «Square Mile» Grunnene er klare:

London kan tilby mange generasjoners erfaring og en enestående konsentrasjon av evne til å skaffe

kapital til alle slags låntagere, både hjemme og ute.

Der er en uformellhet og fleksibilitet som man nesten ikke finner på noe annet kapitalmarked.

Lett omstilling til skiftende omstendigheter og behov sikrer en livlig konkurranse med andre sentra. Da f.eks. påleggelse av spesielle skatter innskrenket aktiviteten på det amerikanske lang- siktige lånemarked, fylte London, som allerede via sine banker med stort hell hadde reist kortsiktige lån, raskt igjen hullet ved å oppmuntre utlegg av lang- siktige lån.

Og, hvilket er en nødvendig del av de fleste kapitalreisende operasjoner, London-børsen utgjør et fritt og internasjonalt brukt marked for nye verdipapirer.

Vi på Børsen er med rette stolte av Lon- dons muligheter i den internasjonale han- del med verdipapirer og av vår vitale rolle i reisingen av nye lån og fonds. Faktorer som hjelper til å utvide vårt marked er, bortsett fra Exchange Control, den totale mangel på innblanding fra regjeringens side i våre for- retningsmetoder, og i den senere tid, større frihet i forbindelse med utstedelse av ihende- haverobligasjoner, som tiltrekker utenlandske

investererere. Noen få tall viser størrelsen, omfanget og den internasjonale betydning vårt børsmarked har. Offisielt har vi på våre lister flere verdipapirer enn noe annet senter — den nåværende total er ca. 9.200 forskjellige obligasjoner og aksjer fra en rekke forskjellige låntagere og selskaper. Ved den siste verdiansettelse utgjorde deres samlede verdi nesten £ 38.000 millioner (760.000 millioner kroner), og markedsverdien var nesten £ 60.000 millioner (1.200.000 millioner kroner) Den generelle fordeling av disse totaler var som følger:

Art	Antall	Verdi i mill. £	
		Nominell	Marked
«Gilt-edged»*	578	22.203	18.144
Utenl. stater etc.	280	1.377	229
Selskaper	8.333	14.116	41.468
	9.191	37.696	59.841

* Storbritannia og det Britiske Samveldets stater, nasjonalisert industri, offentlige og statsgaranterte obligasjoner.

Størsteparten av den utenlandske kategori representerer gamle lån utlagt år tilbake, og hvorav mange, som Jernteppelandenes, ikke er blitt tilbakebetalt og bare har en brøkdel av den nominelle verdi. Inntil de senere måneder hadde de utestående beløp falt som et resultat av innfrielser, rekonstruksjoner og andre grunner. Ganske nylig er det imidlertid satt i gang nye lån på London-markedet. Den virkelige begynnelse av denne omvending var såpass nylig som desember 1962, da den islandske regjering med hell la ut et sterlinglån på £ 2.000.000. Siden da har flommen økt raskt, og i løpet av de siste 24 måneder er noe over seksti forskjellige noteringer gitt på verdipapirer fra utenlandske låntagere og selskaper. Det har vært dollarlån på vegne av regjeringer eller selskaper i Østerrike, Danmark, Finland, Israel, Italia, Japan og Norge. Andre operasjoner har utvidet listen til å omfatte Australia, Frankrike, Holland, Sør-Afrika, USA og Vest-Tyskland.

Imidlertid strekker forretningen i utenlandske obligasjoner seg langt utover de vi har gitt offisielle noteringer. London driver en aktiv to-veis arbitrasjeforretning med det nord-amerikanske, kontinentale, australske, afrikanske og andre børsmarkeder rundt om i verden.

Den tillater også handel under en spesiell bestemmelse med verdipapirer som har offisiell notering på anerkjente børser i utlandet. Det foregår en betydelig handel av denne art med nord-amerikanske verdipapirer. Britiske investererere er likeledes interessert i en stadig lengre liste av felles fonds og investeringstruster av europeisk, amerikansk og kanadisk opprinnelse.

Og — langt fra det minst viktige — vår egen selskapssektor omfatter aksjer i mange konserner som helt eller delvis driver utenfor Storbritannia.

Vi tror vår fullstendige frihet fra statsinnblanding i våre markedsaffærer for en stor del skyldes den måte vi opererer på. London Stock Exchange er en selvstendig organisasjon som lager sine egne regler og som forlanger lytefri opptreden av sine 3.450 medlemmer. Før vi tillater offisiell forretning med et nytt verdipapir må endel strenge, men realistiske krav oppfylles. Vedkommende låntager eller selskap må ha et godt ry og være etablert. Kausjonistene må være ansvarlige og solide. Det må offentliggjøres tilstrekkelige opplysninger til at de investerende kan bedømme tilbudet: for et selskaps vedkommende må disse omfatte data om dets natur, vekst, ledelse, kapitaloppbygning, fortjeneste, aktiva og passiva, utsikter og hensikten med lånet. Selskapenes direktører må også påta seg å bekjentgjøre regelmessige opplysninger om sine forretninger, deriblant halvårlige resultatoppgaver.

To sider av firmaregnskap hvor våre krav avviker fra enkelte andre lands er konsolidering og revisjon. I likhet med «U.K. Companies Act» holder vi på full konsolidering av fortjeneste og balanse med hensyn til moderselskaper og deres datterselskaper og underdatterselskaper, og deres revisjon må foretas av kvalifiserte revisorer som må bevitne at regnskapene gir et korrekt og rettferdig inntrykk av selskapets forretninger. Vi vil også ha bekreftet at aktiva og passiva er beregnet på samme grunnlag, og hvis ikke, vil vi vite grunnen til avvikelsen. Disse bestemmelser gjelder alle selskaper, både britiske og utenlandske, som gis en offisiell notering.

Når vi ikke kan gi en notering på aksjer fra et utenlandsk selskap betyr dette ikke dermed at dets finansielle moral eller stilling trekkes i tvil — det betyr antagelig at det har et annet syn på hva vi betrakter som grunnleggende krav. Som nevnt tidligere, kan likevel forretning finne sted under en spesiell bestemmelse. Det er imidlertid et godt varsel om videre utvidelse av Londons noteringer på utenlandske verdipapirer at økende samarbeid med våre europeiske kolleger vil føre til offentliggjørelse av langt flere opplysninger fra selskapene.

Oppgangen i det britiske næringsliv — og fremtiden

AV J. R. H. PRINGLE, «THE BANKER», LONDON

J. R. H. Pringle:

Utdannet i historie og økonomi ved Cambridge, senere forsker ved London School of Economics. Redaksjonssekretær ved «The Banker», London.

Det viser seg nå at oppgangen i Storbriannias næringsliv, som så ut til å ville jevne seg ut, faktisk har fortsatt ganske sterkt i siste kvartal av 1964, og alle tilgjengelige tegn tyder på at det siden har holdt seg. Den sesongjusterte indeks for industriproduksjon, som i oktober og november steg med to poeng i hver av månedene, økte med enda ett poeng i de foreløpige tall til 132 i desember og brakte dermed gjennomsnittet for året opp i 128, sammenlignet med 119 for 1963 — en økning på 7,5 %.

I den siste oversikt utgitt av the Federation of British Industries i februar meldte 40 % av innsenderne at produksjonen hadde steget i de foregående tre måneder, mens bare 10 % meldte om nedgang. Spesielt stålproduksjonen fortsetter å notere imponerende økninger: i uken som sluttet 20. februar lå produksjonen for første gang på over 30.000.000 tonn årlig. Det ser nå ut som bruttonasjonalproduktet i 1964 kan ha steget med ca. 3½ % — et adskillig bedre resultat enn det som virket sannsynlig i de siste måneder av fjoråret.

Kapasiteten utnyttet.

Det kan imidlertid herske liten tvil om at kapasiteten — både med hensyn til arbeidskraft og kapital — nå blir strukket til det ytterste. I F.B.I.-oversikten sa bare 38 % av de firmaer som sendte inn svar at de arbeidet *under* et tilfredsstillende produksjonsni-

vå — det laveste som noen gang er registrert. Dessuten ga den mest up-to-date angivelse av etterspørselspresset — arbeidsledighetstillingen 8. februar — ytterligere bevis for den akutte mangel på arbeidskraft. Den samlede arbeidsledighet utgjorde på den tid da den vanligvis ligger på sitt høyeste i løpet av året bare 1,6 % av den totale arbeidskraft. I de foregående tre måneder steg antallet av ubeskjeftigede voksne arbeidere bare med 17.000 — mens sesongpregede påvirkninger kan forårsake en økning på ca. 42.000, selv om dette er en periode da det er eksepsjonelt vanskelig å foreta en riktig beregning av de «normale» sesongskiftninger.

Når man ser fremover, er det neppe tvil om at etterspørselspresset vil fortsette å øke, i det minste til første del av neste år, hvis det ikke tas ytterligere deflatoriske skritt på toppen av den økning i inntektsskatt som settes i kraft fra begynnelsen av det nye finansår 6. april. Det er i hvert fall enda få tegn til at de skritt som hittil er tatt eller den påkjenning tilliten var utsatt for under krisen i november ifjor, eller den uvisshet som omgir de foreslåtte skatteendringer, skaper noen merkbar tilbakeholdenhet. Så vidt man kan se holder investeringsplanene seg oppe, selv om F.B.I.-oversikten riktignok antyder noe nedgang i kapitalforbruk mot slutten av inneværende år og muligens et fall i 1966. Det siste «Review» fra the National Institute of Economic and Social Research (en uoffisiell forskningsorganisasjon) spådde at de samlede faste investeringer ville stige reelt

med kanskje 5—6 pst. mellom fjerde kvartal 1964 og fjerde kvartal 1965. Etter å ha tatt hensyn til den totale etterspørsels øvrige faktorer — eksport, lagerøkning og forbruk — beregnet det at produksjonen ville fortsette å vokse med $3\frac{1}{2}\%$ inneværende år med den nåværende politikk, forutsatt at kapasiteten øker med $3\frac{1}{4}\%$ årlig. Imidlertid ville det etter dets beregninger (mer detaljert beskrevet nedenfor) sette betalingsbalansen i en utsatt stilling. Instituttet har, sammen med mange andre utenforstående observatører, nådd den konklusjon i løpet av den siste måned at den offisielle politikk bør konsentreres ganske meget om begrensning i inneværende år.

Tilstramning.

Denne tilstramning avspeilet seg på aksjemarkedene. I første halvdel av måneden beholdt «Financial Times»-indeksen sin stigning fra det laveste punkt etter krigen 323,0, som den falt til 18. desember. Bedringen skyldtes hovedsakelig en rekke firmaers utmerkede resultater og rundhåndede dividendebetalinger, som reflekterte de gunstige handelsforhold i foregående år. Men den voksende mistanke om at det ville bli tatt ytterligere korrigerende skritt i budsjettet — særlig statsministerens varsel om «hårde og upopulære avgjørelser» — forårsaket en kraftig tilbakegang i månedens siste uke og brakte indeksen ned på 336,7 pr. 1. mars.

Med hensyn til sterling fortsatte den bedring, som begynte etter at den oppmuntrende handelsstatistikk for desember ble offentliggjort i midten av januar, sterkt i påfølgende måneds første uke, og brakte dagskursen i forhold til dollaren til $2,79\frac{5}{8}$ — det høyeste på åtte måneder. Dette var riktig nok delvis en teknisk bedring, idet spekulantene kjøpte sterling til dagskurs for å oppfylle forpliktelser de hadde påtatt seg i november og desember, men det var også tegn på tilsig av kortsiktig kapital som benyttet seg av de høye rentesatser tilbudt av lokale myndigheter og avbetalingsfirmaene.

General de Gaulle's oppfordring om at man måtte vende tilbake til gullet 4. februar hadde ingen merkbar virkning (selv om det skapte noe bevegelse på gullmarkedet, hvor dollarprisen steg til $35,17\frac{1}{2}$ — men fremdeles lå $1\frac{1}{2}$ cent under den to-årige toppnotering som ble nådd i januar), og forholdet ble bedret ytterligere av nyheten 10. februar om at de utenlandske banker hadde gått med på å fornye tre-månederskreditten på 3.000.000.000 dollar som ble opprettet da sterling-krisen i november var på sitt verste, for ytterligere tre måneder. Det ble også antydnet at den gjeld som fremdeles var utestående ved slutten av denne periode ville bli tilbakebetalt ved et nytt lån av «passende» størrelse fra Verdensbanken.

Den lysere tone på valutamarkedene ble en tid overskygget av de skuffende handelsresultater for januar, som resulterte i et fall på $\frac{3}{16}$ til $2,79\frac{11}{32}$, men kunngjøringen om at importavgiften skulle reduseres skapte bedring, og etter å ha fluktuert litt usikkert i noen dager sto pundet ved månedens slutt i \$ $2,79\frac{7}{16}$. Det ble senere meldt om en økning på £ 23.000.000 i reservene i februar til hele £ 844.000.000.

Velkommen nedskjæring av importavgift.

I utlandet ble kunngjøringen om redusert importavgift — fra 15 % til 10 % 27. april — varmt mottatt, særlig av Storbritannias handelsforbindelser innen EFTA, som er blant de alvorligst berørte av denne avgiften. Reduksjonen ble oppfattet som et tegn på at avgiften virkelig er absolutt midlertidig — noe regjeringens talsmenn hele tiden har understreket — at den ikke representerer en omvending til proteksjonisme, og at det alvorlige underskudd i betalingsbalansen i regjeringens øyne nå begynner å heles.

Avgiften ble kunngjort 26. oktober i en erklæring der regjeringen regnet med at underskuddet for 1964, når løpende og langsiktig gjeld ble sett under ett, godt kunne nå £ 800.000.000. Dette var adskillig høyere enn noen av de uoffisielle beregninger dengang, mens det nå ser ut til at det ikke var langt fra riktig. For 1965 anslo erklæringen at det ville komme en betraktelig forbedring selv uten endringer i politikken, men at underskuddet fremdeles ville ligge på et «uakseptabelt nivå». Alt dette, het det i erklæringen, krevde øyeblikkelig, men absolutt midlertidig handling, til å begynne med drastisk, men mindre av dette ettersom både den øyeblikkelige og langsiktige politikk begynner å få tak — hensikten var å stanse importens tendens til å øke og få en stigende tendens i eksporten.

Det virker nå som vinden har snudd. Riktignok falt eksporten i januar med £ 28.000.000 til £ 368.000.000, mens importen sank med bare £ 11.000.000 til £ 465.000.000 (etter foreløpige beregninger). Men på lengre sikt går utviklingen likevel i riktig retning. Hvis vi sammenligner de gjennomsnittlige tall pr. måned i tiden november — januar med tallene for foregående kvartal, steg eksporten med ca. £ 8.000.000 til £ 378.000.000, importen sank med £ 10.000.000 til £ 476.000.000, og handelsunderskuddet, med både import og eksport kalkulert f. o. b. og inklusive gjeneeksport, minket fra £ 57.000.000 til £ 36.000.000. Idet det oppga disse tall kommenterte Board of Trade at det nå virker klart at det har funnet sted en gjenopptagelse av eksportøkningen i de senere måneder og at importen er falt noe tilbake.

Betalingsbalansen.

Det er imidlertid nødvendig med ytterligere reduksjon av underskuddet. The National Institute's «Review» spådde at underskuddet i betalingsbalansen som det nå er i dens «sentrale» beregning, og med den nåværende utvikling, i år ville utgjøre £ 75.000.000, sammenlignet med et beregnet underskudd på £ 350.000.000 ifjor. Med en utgang av langsiktig gjeld, forhåndsberegnet til £ 250.000.000, og når man tar med en «normal» balanse på £ 100.000.000 i beregningen, ville dette utgjøre et samlet underskudd på £ 225.000.000. Til tross for at dette er en forbedring i forhold til fjorårets beregnede underskudd på £ 700.000.000, er det ubehagelig høyt sett i forhold til stillingen i landets reserver. Og Instituttet kunne se små utsikter til noen forbedring i første halvår av 1966 — det mente faktisk at underskuddet da ville ligge på over £ 300.000.000 årlig.

Instituttet fremholdt at da Storbritannia må tilbakebetale store lån over de neste tre til fem år, bør regjeringen ikke være tilfreds med mindre enn en balanse på konto for langsiktig og løpende gjeld innen 1966. Derfor, sa det, må regjeringen søke å finne midler som direkte vil forbedre betalingsbalansen med bortimot £ 300 mill. uten å øke etterspørselspresset.

Instituttet foreslo at kanskje £ 100.000.000 av dette kunne skaffes ved å skjære ned statens forbruk i utlandet og den private, utenlandske investering, men det ville også trenge andre metoder. Imidlertid ville disse vanligvis medføre øket press i den hjemlige etterspørsel, som i alle tilfeller vil være meget stor til midten av 1966. Instituttet anbefalte derfor at beskatningen økes for å redusere den endelige etterspørsel med £ 200.000.000 fra det nivå den ellers ville nådd. Det la imidlertid vekt på at etter dets syn er en reduksjon av den hjemlige etterspørsel ikke nok i seg selv, da den resulterende tilstramning ville få en sterkt nedsettende virkning på investeringsplanene, og derfor ville være uforenlig med de langsiktige planer om høyere investeringer og større produktivitetsøkning. Det anbefalte derfor en politikk som ville skape redusert import eller øket eksport, sammen med nedskjæringen av den hjemlige etterspørsel. Instituttet fremla ingen bestemte anbefalinger med hensyn til det riktige omfang av eventuelle skritt i det kommende budsjett, men understreket faren ved å gjøre for lite eller å utsette intervensjonen for lenge.

Langsiktige virkemidler.

Bortsett fra de skritt som måtte tas i budsjettet går regjeringen naturligvis videre med

de langsiktige tiltak for å bedre den konkurransedyktige stilling. For dette formål er det oppnådd enighet mellom partene innenfor næringslivet om en vurdering av priser og lønninger samt opprettelse av en komité for å behandle spesielle saker som henvises til den av regjeringen. Det blir tatt ytterligere skritt med hensyn til monopoler og sammenslutninger.

Etter et lovforslag som ble offentliggjort denne uke ville Board of Trade ha myndighet til å stanse planlagte sammenslutninger og overtager i seks måneder mens man foretok undersøkelser om disses ønskelighet. I tilfelle hvor man fant at et monopol var imot den offentlige interesse ville det også være i stand til å kreve utgivelse av prislister og, om nødvendig, å regulere prisene.

Regjeringen fortsetter også med forberedelse til det nye system for mergodtgjørelse ved opphold utenfor hjemmet, som vil oppmuntre arbeidskraftens bevegelighet — den akutte mangel på arbeidskraft i enkelte distrikter er en av de viktigste faktorer som begrenser produksjonsveksten. Dessuten arbeider økonomidepartementet nå med detaljene i forberedelsen av den økonomiske utviklingsplan for 1966—70. Man håper denne vil være fullført tidlig i sommer.

En viktig sektor av det samlede forbruk er allerede tatt med i planen — offentlig forbruk. 22. februar kunngjorde ministeren i Underhuset at den offentlige sektor kanskje vil måtte absorbere en større del av bruttonasjonalproduktet enn den gjør i dag, men han sa at det må føres effektiv kontroll med det offentlige forbruk, slik at de sosiale og økonomiske prioriterte saker kan trygges i den nasjonale plan regjeringen utarbeider. Det vil bli tatt avgjørelser om detaljene når planen er trukket opp, men i mellomtiden har regjeringen bestemt at økningen i offentlig forbruk mellom 1964—65 og 1969—70, bortsett fra investering innen de nasjonaliserte industrier, skal stå i forhold til den fremtidige økning i landets produksjon. «Etter vår nåværende oppfatning betyr dette at man må begrense forbruksøkningen i den offentlige sektor til 4½ % p.a., ved konstante priser. Dette vil bety en tilsvarende begrensning av økningen i forbruket på den private sektor.

Beregningene for det kommende finansår tar i betraktning en samlet økning på £ 585.000.000 eller 8,9 %, til £ 7.134.000.000, hvorav £ 247.000.000 eller 3,8 % kan tilskrives prisendringer. Ministeren sa at anslagene var blitt kraftig nedskåret. De var imidlertid et resultat av en lang rekke avgjørelser som strekker seg bakover i tiden; da de fleste politiske avgjørelser innbefattet et langsiktig forbruksprogram, kunne det statlige forbruk ikke omformes på kort varsel.

MEMORANDA
FRA
SOSIALØKONOMISK INSTITUTT
UNIVERSITETET I OSLO

1963

3. 1. 63.

Ragnar Frisch:

An implementation system for optimal national economic planning without detailed quantity fixation from a central authority. 40 sider. kr. 4,60.

23. 1. 63.

J. Sellæg:

Våre fiskerier. 48 sider. kr. 5,70.

24. 1. 63.

Per Rogstad:

Fiskeripolitikk tilvirkning, omsetning og eksport. 20 sider. kr. 2,40.

3. 2. 63.

Ragnar Frisch:

A multilateral trade clearing agency. 11 sider. kr. 1,30.

7. 2. 63.

Ragnar Frisch:

Matematisk teori for multilateral clearing. Del I. 19 sider. kr. 2,40.

15. 2. 63.

Leif Johansen:

Teoretisk-økonomiske synspunkter på spørsmål i tilknytning til økonomisk assistanse til underutviklede land. 19. sider. kr. 2,40.

21. 2. 63.

Beregningsmetode for norske indekser. 90 sider. kr. 10,10.

22. 2. 63.

Tore Thonstad:

Methodological problems in econometric use of tendency survey data. 24 sider. kr. 3,00

4. 4. 63.

Håvard Alstadheim:

Matematisk teori for multilateral clearing. Del II. 39 sider. kr. 4,60.

24. 4. 63.

Trygve Haavelmo:

The notion of price homogeneity. 10 sider. kr. 1,30.

27. 5. 63.

Leif Johansen:

Investeringsrate og vekstrate. 11 sider. kr. 1,30

28. 5. 63.

Trygve Haavelmo:

Ligninger vs. identiteter i økonomisk makroteori. 11 sider. kr. 1,30

15. 6. 63.

Kåre Edvardsen:

En analyse av import- og eksportstrukturen i Norge. Hefte I. 212 sider. kr. 23,50.

20. 7. 63.

Leif Johansen:

Forenklet velferdsteoretisk modell for en sosialistisk økonomi. 24 sider. kr. 3,00.

13. 9. 63.

Leif Johansen:

Pareto-optimale allokeringer, Edgeworthallokeringer og Walrasallokeringer. 17 sider. kr. 1,90

19. 9. 63.

Jan Serck-Hanssen:

A Programming Model for a Fishing-Region in Northern Norway. 17 sider. kr. 1,90.

3. 10. 63.

Ragnar Frisch i samarbeid med Aina Uhde og Håvard Alstadheim:

Et numerisk eksempel som viser hvorledes prinsipper fra «The Oslo Channel Model» kan brukes for å avgjøre valg mellom investeringsprosjekter. 78 sider. kr. 8,90.

4. 10. 63.

Ragnar Frisch i samarbeid med Kåre Edvardsen og assistert av Håvard Alstadheim:

Nonplex-metoden i dens rene basisform. 49 sider. kr. 5,70.

17. 10. 63.

T. C. Fraser:

New Ways of Planning for Growth in Britain. 17 sider. kr. 1,90.

Forts. side 22.

Rundebordskonferanse i Sosialøkonomisk Samfunn om etterutdanningsproblemer

Med deltagelse av

FORSKER ARNE AMUNDSEN

UNIVERSITETSSTIPENDIAT GUNNAR BRAMNESS

KONSULENT KNUT ELGSAAS

I vår organisasjon har spørsmålet om etterutdannelse vært oppe til drøfting mange ganger, og enkelte tiltak i retning av forelesninger og seminarer er blitt gjennomført. Det ser imidlertid ikke ut til at vi har lykket i våre anstrengelser, og dette var bakgrunnen for at styret ønsket en debatt om saken. Vi håper at de synspunktene som kom fram under debatten etter generalforsamlingen i år, vil gi verdifulle impulser for det videre arbeidet med etterutdannelse for sosialøkonomer.

Det er legene som er kommet lengst.

Gunnar Bramnes innledet med å hevde at dette spørsmålet er blitt tatt opp av mange yrkesgrupper, og at det er legene som er kommet lengst. Han ville skille mellom videreutdannelse og etterutdannelse. For sosialøkonomene vil etterutdannelse bety at vi frisker opp det vi engang lærte i Frederiks gate og setter oss inn i de nye tingene i pensum.

Videreutdannelsen, mente han, var en spesialistutdannelse og rent etterspørselsrettet. Dette området var ikke et arbeidsfelt som burde belastes Samfunnet.

Når vi går inn for etterutdannelse var det, etter Bramnes' mening, neppe standsinteresser som lå bak, men ønske om å holde et høyt faglig nivå. Av den grunn burde nytt pensumstoff gå inn som en viktig del av etterutdannelsen.

Samfunnet bør organisere etterutdannelsen.

Bramnes mente at Samfunnet burde legge vekt på organiseringen av etterutdannelsen og få økonomene til å delta i denne. For felter som programmering, personalforvaltning, administrasjon, etc. kunne Samfunnet koordinere etterutdannelsen. Han trodde ikke at kortere kurs kunne bli helt vellykket. På 10—15 timer lærte man neppe noe. For å kunne følge en forelesning, måtte man være på bølglengde med foreleseren på forhånd. Her pekte han på de muligheter som foreligger til å følge enkelte forelesninger i Frederiks gate.

Når det gjaldt etterutdannelse som krevde en større arbeidsinnsats, mente han at Samfunnet burde arbeide for at økonomene kunne få permisjon i den tiden utdannelsen varte. Han pekte også på at Samfunnet kunne administrere distribusjonen av artikler og Memo til medlemmene.

Elektronisk databehandling kan læres.

Arne Amundsen kom i sitt innlegg inn på behovet for personell til elektronisk databehandling. Her er det en følbar mangel på folk som vet hvordan utstyret skal brukes, men han mente at mye kunne læres på en enkel måte.

På fagområdene økonomisk og statistisk teori kan vi drive utdannelse uten konkurranse med andre, men på tilgrensende felter som f. eks. system- og operasjonsanalyse er

det en hel rekke institusjoner som arbeider med etterutdannelse. Her er også søkningen større enn til fagområdene økonomisk og statistisk teori.

Vi bør søke samarbeid med andre.

Amundsen fant det naturlig at vi søkte samarbeid med andre om organiseringen av etterutdannelsen. Han viste til institusjoner som Forsvarets Forskningsinstitutt, Norsk Regnesentral, Konsulentfirmaene, Operasjonsanalyseforeningen og Databehandlingsforeningene. Disse er interessert i utdanning og flere av dem driver egen undervisning i databehandling. Søkningen til kursene, var etter Amundsens mening liten. Et etterutdannelseskurs bør i alminnelighet være på minimum 30 timer. Kostnadene ved slike kurs er høye, og Samfunnet bør være til hjelp når det gjelder søknader om økonomisk støtte til kursdeltagelse. Han mente at Samfunnet selv ikke burde drive undervisning, men arbeide aktivt for rekruttering til eksisterende kurser.

Sosialøkonomene bør beherske kvantitative metoder.

Knut Elgsaas tok også for seg behovet for utdanning i EDB-sektoren. De elektroniske regnemaskinene brukes i dag i stor utstrekning til produksjonsplanlegging, produksjonskontroll, investeringsanalyse, dynamisk

og lineær programmering, PERT, simulering ved analyse av kompliserte produksjonsprosesser, etc.

Denne situasjonen gjør det nødvendig for bedriftene å legge vekt på planlegging og bruk av modeller. Dette betyr samarbeide mellom folk som har forskjellig utdanning og bakgrunn, og for økonomene er det viktig å kunne beherske kvantitative metoder.

Utdannelsen på dette område er ikke systematisk, og man er henvist til kurser og selvstudium. Elgsaas hevdet at Samfunnet burde opptre som et koordinerende organ for kurser som andre driver, og eventuelt selv arrangere kurser.

Etterutdannelse er undervisning i sidefag.

I et innlegg etter rundebordsdebatten ga Jan-Adelsten Garung uttrykk for at han savnet synspunkter på det han kalte sideutdanning. Dette er for oss fag som distribusjonsøkonomi, lagerøkonomi, økonomisk planlegging og kontroll, bedriftenes langtidsplanlegging, — markedsundersøkelser og prognoseteknikk, — salgs- og produksjonsplanlegging, etc. For mange økonomer er dette fagområder som vi behandler daglig, og Garung savnet undervisning i disse. Han pekte på at ingeniørene legger vekt på denne form for etterutdanning, og at Samfunnet burde støtte opp om undervisning i slike fag for medlemmene.

F. S.

MEMORANDA FRA SOSIALØKONOMISK INSTITUTT

Fortsatt fra side 20

12. 11. 63.

Per Meinich:

Patinkin without a Price-Index. 8 sider. *kr. 0,80*

14. 11. 63.

Ragnar Frisch assisted by Håvard Alstadheim:
The Nonplex Method in Its Subconditional Form. 18 sider. *kr. 1,90.*

24. 11. 63.

Ragnar Frisch:

An Iterative Solution of a Transportation

Problem in Linear Programming. 6 sider.
kr 0,80.

19. 12. 63.

Per Meinich:

On The Contractive Effect of Exports and Autonomous Expenditures in Some Growth Models. 15 sider. *kr. 1,90.*

28. 12. 63.

Kåre Edvardsen:

Nonplex-metoden. Admissibilitetssøking innenfor en basisform. 8 sider. *kr. 0,80.*

Bedriftsledelse er mer og mer blitt en profesjon — et yrke — og bedriftene ledes av funksjonærer hvis hovedoppgave er rene lederfunksjoner. Samfunnet og bedriftens miljø forandres så hurtig at det stilles meget store og nye krav til lederen i bedrifter eller offentlige etater og institusjoner.

Dette er et forsøk på — i et nøtteskall — å gjengi en innstilling fra: «Komitéen til utredning av spørsmål knyttet til lederopplæring i Norge». Komitéen ble nedsatt av Norsk Produktivitetsinstitutt i januar 1963, og innstillingen foreligger trykt i disse dager.

Komitéen hadde følgende sammensetning: Adm. direktør Harald Throne-Holst (form.). Forskningsjef Helmer Dahl. Direktør Jan Didriksen.

Direktør Gunnar Germeten.
Personalsjef Øyvind Skar.
Avdelingssjef Johan Aamodt.

Som bakgrunn for arbeidet forelå en rapport fra en ekspertgruppe innen OECD med representanter fra England, Frankrike og Tyskland — («Platt-rapporten etter gruppens engelske formann J. W. Platt»).

Den norske komité hadde følgende mandat:

Komitéens oppgave er å klarlegge situasjonen i Norge når det gjelder lederopplæring og vurdere behovet for å etablere en sentral rådgivende instans. Den bør videre klarlegge det mandat den rådgivende instans bør ha og fremme forslag om hvorledes den bør oppnevnes og organiseres.

LEDEROPPLÆRING

Vi skal ikke her i «Sosialøkonomen» forsøke å gjengi komitéens innstilling, men bare peke på et par hovedpunkter, og se litt nærmere på et punkt i komitéens konklusjon.

Det første spørsmål som melder seg er vel: Hva er lederopplæring, hva skal en leder læres opp i?

Vi klipper her fra «Platt-rapporten».

«Rammen for lederens virksomhet er vid, og innenfor denne kan lederens behov være forskjelligartet. Å etablere et utvalg av programmer for å møte behovene bør ansees som en av de viktigste oppgaver i lederopplæringen.

Selv om vi fullt erkjenner behovet for utvalg og variasjoner, så bør enhver som skal ha stilling med betydelig ansvar forstå relevansen og betydningen av:

- a) De sosiale, økonomiske og politiske strømninger og karakteren av den vitenskapelige og tekniske utvikling.
- b) Hvorledes vitenskapelige, tekniske, økonomiske og sosiale forandringer henger sammen.
- c) De moralske og sosiale virkninger av hans avgjørelser.
- d) Nyttig innsikt i utviklingen innen de fagområder som har særlig betydning for lederfunksjonen.

Dette omfatter:

1. Organisasjonsteori, analyse av den administrative prosess og sammenlignende studier av organisasjonsformer.
2. Individuell og sosial psykologi.
3. Vitenskapelig, særlig kvantitativ metodikk og bruken av heuristiske metoder for å ta avgjørelser.
4. Omfanget og begrensningen av den tilgjengelige kunnskap ved fastleggelse av planer (policy).»

Hvordan stiller det seg så med behovet for ledere? Den strukturforandring som næringslivet gjennomgår stiller ikke bare nye krav til lederen, men stiller også krav til flere ledere. Vi siterer igjen fra «Platt-rapporten»:

«Økonomisk vekst følges av en forandring av fordelingen i yrkesbefolkningen mellom den primære, den sekundære og den tertiære sektor av økonomien (dvs. jordbruk, industri og tjenester), med vekten på den siste. Det betydningsfulle i denne forskyvning i retning av den tertiære sektor må ikke undervurderes. Således er det i Italia beregnet at denne del av arbeidsbefolkningen, som i 1951 beskjeftiget 28 %, vil i 1957 beskjeftige 39 %. I land som er høyere utviklet vil forholdet godt kunne stige til 50 % eller høyere. Betydningen av dette kan bare bli fullt forstått når man tar i betraktning at antallet ledere i forhold til det totale antall ansatte er i den primære sektor ca. 1 %, i den sekundære omkring 4 % og i den tertiære 6—10 %.»

I sin konklusjon peker komitéen på følgende 4 punkter som de mest presserende oppgaver som snart ligger venter sin løsning.

1. Fremme av forslag om tiltak for å avhjelpe mangelen på lærekrefter.
2. Fremme av forslag om tiltak for økt forskning og for videre utbygging av de faglige miljøer ved våre høyere undervisningsanstalter innenfor feltet lederutvikling og lederopplæring.
3. Vurdering av behovet for en desentralisert lederopplæring, herunder en undersøkelse av de små og middelstore bedrifters særlige problemer.
4. Undersøkelse av i hvilken utstrekning Universitetet i Oslo kan trekkes med i den alminnelige lederopplæring.

Forts. neste side.

MATEMATIKK OG ØKONOMIKK

The mathematical economists are apparently winning out over their less quantitative brethren both here and in Moscow. In the same week that the Soviet Government gave the Lenin Prize to three prominent econometricians, the chairman of Barnard's economics department resigned in protest against the mathematical economists' rising influence at Columbia.

No doubt there are good reasons for this trend, and the mathematical economics of the future may be a far more useful and precise thing than the sloppy verbal systems that long ago were recognized as constituting the dismal science. But some other consequences are even more probable. In a decade or two, for example, it may seem incredible that men

once thought of the difference between capitalism and Communism as the clash between Adam Smith's freedom and Karl Marx's collectivism.

In that more sophisticated era, the difference between the two systems may be widely recognized as the contrast between, say, Jone's system of non-linear difference-differential equations with invariant parameters as against Petrov's matrices, all of whose elements are stochastic variables entering into a Markov chain. Then the controversy would be in such a rarefied atmosphere that nobody could understand it well enough to get passionate about it. A comforting thought in this thermonuclear era.

(New York Times — 6. mai 1965)

In the history of economic thought it is curious to note how the *fight* against the application of mathematics to economic phenomena has gone on. The picture is everywhere the same. It is the methodologically *conservative* minds that are opposed to this application. This applies equally to the countries which are now classified as belonging to the «West» and to those that are classified as belonging to the «East». In each case one has tried to discredit mathematics by associating it with «something we don't like». For instance, in my own country Norway the application which I have made of mathematics has been criticized because some say that it means «introducing planning into economics», and in the «East» the application of mathematics to economics has been criticized on the ground that it means the introduction of «bourgeois» methods!

The truth is, of course, that mathematics is a politically completely *neutral* tool which may be applied wherever it comes in handy.

In the course of time, there has been some examples of unfounded, unrealistic applications of mathematics to economics that call for criticism. How could it be otherwise in a new and difficult field? But between such a well founded criticism of specific misuses and a general aversion against mathematics in economics, there is a great difference. The application of mathematics will continue its way like a steamroller whatever some may say. And since the advent of the electronic computer the possibilities have been increased enormously.

(Ragnar Frisch: «An Implementation System for optimal National Planning without detailed Quantity Fixation from a Central Authority».)

LEDEROPPLÆRING

Forts. fra foregående side

Det som med urovekkende klarhet kommer frem i innstillingen er den stilling Universitetet i Oslo kommer i. Mens det i Bergen gjennom Administrativt Forskningsfond, og i Trondheim gjennom Den Norske Ingeniørforening årlig blir arrangert kurser og seminar, er Universitetet i Oslo helt ute av bildet. Med bakgrunn i den sentrale stilling Universitetet i Oslo har her i landet, er det vel lov å påpeke det lite tilfredsstillende i dette forhold. Videre er det for det store antall kandidater som etter forholdsvis kort tid sitter i ledende stillinger noe sviktende dette at deres eget Universitet ikke har noe opplæringsstilbud innenfor «lederopplæringen».

Å få reist dette spørsmålet gjennom de enkelte foreninger er vel heller vrient. Dette er jo et spørsmål som går på tvers av alle fakultetsinndelinger, og behovet for lederopplæring skulle være like sterkt tilstede i det filologiske fakultet som i det naturvitenskapelige.

En kan selvfølgelig vente å se hva det initiativ som nå foreligger fra NPI vil gi. Men det sikreste var vel tross alt at en selv var med på et initiativ. Og «en» selv i denne forbindelse, måtte vel bli en samlande institusjon som Norsk Akademiker Samband. Det er klart at lederopplæring ikke er noe spesielt akademikerspørsmål, men det er nå et spørsmål som mange akademikere føler et behov for som ikke er dekket.

Doktorgrad på kriminalitet og sosial bakgrunn

Byråsjef cand. oecon. Idar Møglestue forsvarte lørdag 8. mai sin avhandling «Kriminalitet og sosial bakgrunn» for den filosofiske doktorgrad i Universitetets Gamle Festsal.

Avhandlingen som ble publisert sommeren 1962 i Byråets serie; Samfunnsøkonomiske studier nr. 11, er en dyptpløyende og velskrevet analyse av sammenhengen mellom kriminalitetsgrad og sosiale bakgrunnsfaktorer på grunnlag av overlege Johan Scharffenbergs journaler fra Botsfengslet fra 1919 til 1940, komplettert med opplysninger fra Strafferegistret om de sanksjoner for forbrytelser som de innsatte hadde pådratt seg fram til 1958.

Initiativet til å få bearbeidet Scharffenbergs omfattende materiale ble i sin tid tatt av; Fondet for forskning og folkeopplysning. Da Byrådet av arbeidsmessige grunner ikke så seg i stand til å påta seg arbeidet, ble det til at byråsjef Møglestue tok på seg oppdraget utenom sitt ordinære arbeid i Byrådet.

Undersøkelsen omfatter vel

4300 innsatte i Botsfengslet. Det er nesten samtlige langtidsstraffede menn i Norge i 20-årsperioden fra 1920 til 1939. Det er i alt bearbeidet 25 kjennetegn for fangenes bakgrunnsforhold.

Doktorandens avhandling faller i tre deler. Første del inneholder det metodologiske opplegg av undersøkelsen. I annen del studeres de enkelte bakgrunnsfaktorer i relasjon til kriminaliteten. I avhandlingens siste del søker doktoranden, ved hjelp av regresjonsanalyse, å se alle registrerte faktorer i sammenheng og å finne tallmessige uttrykk for den vekt den enkelte «minusfaktor» har i totalbildet.

I studier av sammenhengen mellom adferd og bakgrunnsfaktorer støter man ofte på problemer når det gjelder kontrollmateriale. For mange av de bakgrunnsfaktorer som denne analyse omfatter har det ikke vært mulig å finne fram til kontrollmateriale.

Doktoranden har derfor valgt en annen fremgangsmåte.

I stedet for å sammenlikne de innsatte med presumptivt lovlidige, foretar han en intern analyse av de forskjellige grupper av innsatte. Dermed blir det mulig å studere forskjeller i bakgrunnsfaktorer for personer med ulik grad av kriminell belastning.

Begge de ordinære opponenter, dosent Nils Christie (1. opponent) og dosent Leif Johansen (2. opponent) fremkom med kritiske merknader til doktorandens arbeide. Begges opposisjon munnet dog ut i sterk anerkjennelse av avhandlingen. Ex auditorio opponerte dosent dr. juris. Karl O. Christiansen fra Københavns Universitet.

Doktoranden holdt sin første prøveforelesning torsdag 6. mai over oppgitt emne: «Kriminalitet og økonomisk utvikling» og den andre prøveforelesning fredag 7. mai over selvvalgt emne: «Et generasjons synspunkt på kriminalitetsutviklingen i Norge i etterkrigstiden».

Vi tillater oss å uttrykke våre hjerteligste gratulasjoner.

Ny bok fra byrådet

Statistisk Sentralbyrå vil i løpet av kort tid sende ut en publikasjon på nær 450 sider med tittelen «Norges økonomi etter krigen». Boka er blitt til gjennom et samarbeide over flere år mellom en rekke forfattere og bidragsytere — i og utenfor Byrådet.

Hva er formålet med denne publikasjonen? Vi spør forskningssjef dr. Odd Aukrust som er redaktør for publikasjonen:

— Hovedformålet med boka har vært å se den økonomiske utvikling og de økonomiske problemer i etterkrigstiden under ett. Spesielt har Byrådet søkt å belyse hvordan den økonomiske politikk har virket inn på hendelsesforløpet. Byrådet har også lagt stor vekt på å få samlet de viktigste økonomiske data fra etterkrigstiden i én publikasjon. For ikke å sprengte enhver rimelig ramme for publikasjonen, har en imidlertid måttet utelate stoff om sosiale, næringsmessige og regionale forhold.

Kan De gi en kort oversikt over innholdet i boka?

— Publikasjonen er inndelt i 12 kapitler. I de to første kapitlene behandles etterkrigsårenes økonomi i perspektiv og norsk vekst internasjonalt og i historisk lys. I de følgende kapitler tar en for seg de forskjellige sider av økonomien i befolkningsutvikling og sysselsetting, investering og sparing, privat og offentlig konsum, utenriksøkonomien, inntekter og lønninger, offentlige finanser, kredittmarkedet og etterkrigstidens konjunkturbilde. Sluttkapitlet «Etterkrigstidens økonomiske politikk» har til formål å gi en samlet oversikt over den økonomiske politikk som har vært ført i etterkrigsårene. Her forsøker Byrådet i lys av de økonomiske problemer landet sto foran i 1945 og de økonomiskpolitiske målsettinger og virkemidler i etterkrigstidens forskjellige faser å gi en vurdering av de oppnådde resultater.

Helt fri for vurderinger og dommer kan vel ikke en slik framstilling bli?

— Det stoffet som behandles i publikasjonen er av en slik art at framstillingen ville tape på

SOSIALØKONOMENS

KONJUNKTURBAROMETER

Svært høyt aktivitetsnivå, stramt arbeidsmarked,
markert prisstigning.

	1963			1964		
	Nov.	Des.	Året	Nov.	Des.	Året
Arbeidsmarkedet:						
1. Arbeidsledighet	140	242	136	125	208	119
Produksjon:						
1. Sesongkorrigert industri- produksjon	111	113	108*	119	121	117*
2. Totalt areal under bygging	106	99	—	108	102	—
Konsumetterspørsel:						
1. Total detaljomsetning	122	164	115	155	157	125
2. Vinmonopolets omsetning	112	204	117	107	219	122
Investeringssetterspørsel:						
1. Import av maskiner og utstyr	130	112	121	157	131	132
2. Ordretilgang innenlands for jern- og metallindustri i alt ¹⁾	104	136	—	125	136	—
Utenrikshandel:						
1. Vareimport uten skip	124	117	114	141	139	129
2. Vareeksport uten skip	123	126	116	147	151	138

¹⁾ 3. og 4. kvartal. Gj.sn. 1. halvår 1962 = 100

* Tallene refererer seg til industristatistikkens årsindeks.

Alle indekser i denne oversikt har utgangspunkt 1961 = 100